

Liget

2021-1
január

[XXXIV. évfolyam 1. szám]

ligetmuhely.com

TARTALOMJEGYZÉK [XXIV. évfolyam 1. szám]

VISZONTLÁTÁS

Mesterházi Márton UJJAD KÖZT	4
Stonawski József DÍSZLÖVÉS, AMI ERDŐÉRT KIÁLT	7
Ács József AZ ILLÚZIÓTLANSÁG ILLÚZIÓJA	9
Várnagy Márta FEGYELMEZETTEN	22
Alexandrov Anna ELVONULÁS	26
Fejérvári Gergely ÓDIVATÚ „ODI ET...”	30
Papp Dénes KALANDOS KÚTJAINK	32
Cselik Ágnes ÉLJEN A HALOTT INDIÁN!	37
Bíró Judit BŐSZÜLTSÉGTŐL MENTES SZENVEDÉLYTELENSÉG	57
Krámer Lili LEGYEN VILÁGOS!	66
Taizs Gergő FORRÁSPONTON TÚL, KIHŰLÉSEN INNEN;	78

HOLTTÉR

Szirmai Panni FESTÉKRÉTEGEK KÖZÖTT –	82
Beszélgetés Kovács Lehel	
ÁCS JÓZSEF <i>ÖSSZEESKÜVÉSEK</i> CÍMŰ KÖNYVÉHEZ	
Lipták Ildikó ROSSZABB IS LEHETETT VOLNA	97
Bacsák Dániel „ÖRÜLT BESZÉD, DE VAN BENNE RENDSZER”	105
Varga Zoltán Zsolt A JELENTÉSE Z-NEK	111

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

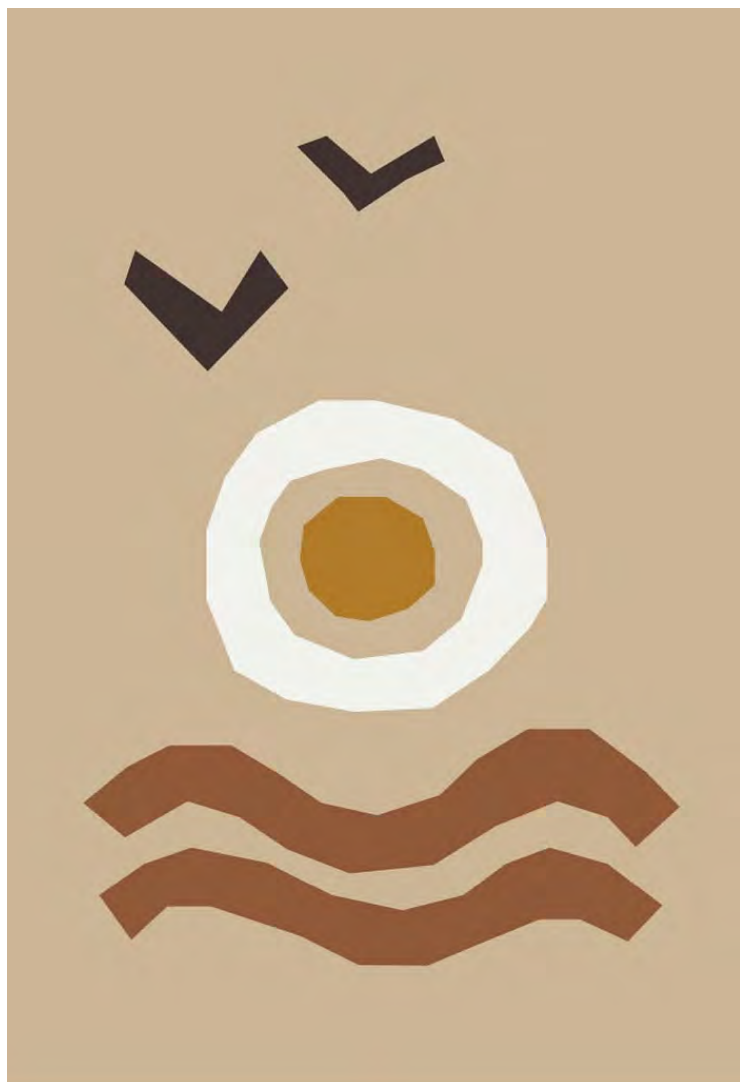
Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Mesterházi Márton

UJJAD KÖZT

[VISZONTLÁTÁS]

2021-01-01 | PRÓZA, VERS, VISZONTLÁTÁS

Géher István: „...A víz, no jó...” című verséhez

élnél, bizony, szerelmesen a verssel,
ha tudnád, hogy még hozzád tartozik.
(nyári heted megint mind pangva telt el,

posvány idő.) ujjad közt elfolyik
 könyvre könyv, olvass, hogy áltasd magad:
 most is munkákat visz az emberöltő,
 mikor csupa porckorong, prosztata
 a versben prelegáló grósztata

'halkkal' a szenvedély? Alig szelídül
 a bántottság, az elfojtást kiállván –
 de nem akut, ha belenyugszol végül,
 hogy lelked mélye hótt unalmas látvány,
 mellébeszél a sor, immár vess neki véget:
 tennen halálod nem természeti vétek.

Rálapozván az idősebb pályatárs, a csodált-irigyelt
 példakép ötvenhét évesen írt – éppen nem öregkori –
 versére, elcsodálkozott: mi ez az – éppen hogy öregkori –
 öncsitítás-önvigasztalás. És huszonhárom év múltán –
 tényleg a holtánál öt évvel öregebben, hisz a holtak nem
 öregszenek – e sorok írója eltűnődött, hogy az idősebb
 jogán afféle válasz-versben megszathatná a csodált-irigyelt
 példaképpel amaz öt év tapasztalatait. A Vers – az alkotás –
 ihletének lanygulását-konyulását, a Munkák – a
 megbízások – iránti kereslet elapadását, a Megmaradás – a
 testi egészség – romlását.

A régebbi vers hangneme tegező önmegszólítás;
 természetesen a válasz-versé is. „Én vagyok én, te vagy
 te...” ^[1] Tehát ki szólít meg kit? A huszonhárom év
 tapasztalatát megízlelt, keserű szájjú Géher Pista hajdani,
 bízó önmagát? Az utóbbi öt évben megkeseredett
 Mesterházi Marci a hajdani, bízó Géher Pistát? Vagy
 ugyanő hajdani, bízó önmagát?

Kit illet a rezignált hümmögés, kin csattan a goromba gúny ostora? A gonddal összerímelt formátum nem kívánja megkönnyíteni a választ.

1. „...Ki a nagyobb számár, én vagy te?” ↑

kép | adobe.com

Stonawski József

DÍSZLÖVÉS, AMI ERDŐÉRT KIÁLT

[VIZSZONTLÁTÁS]

2021-01-05 | VERS, VIZSZONTLÁTÁS

Vörös István: Ő és én című verséhez

Hol van már a vesszőfutás,
a feltúrt ingujjú fák,
az ivarérett őszben
az avarbikák.

Az érinthető közelség,
a megkerülhetetlen
lépéskenyszer,
az elfutni képtelen

tölgyek és nyárfák,
akik csúcsidőt álltak
az örökül hagyott pillanat elé,
és csöndet lóttak az égre.

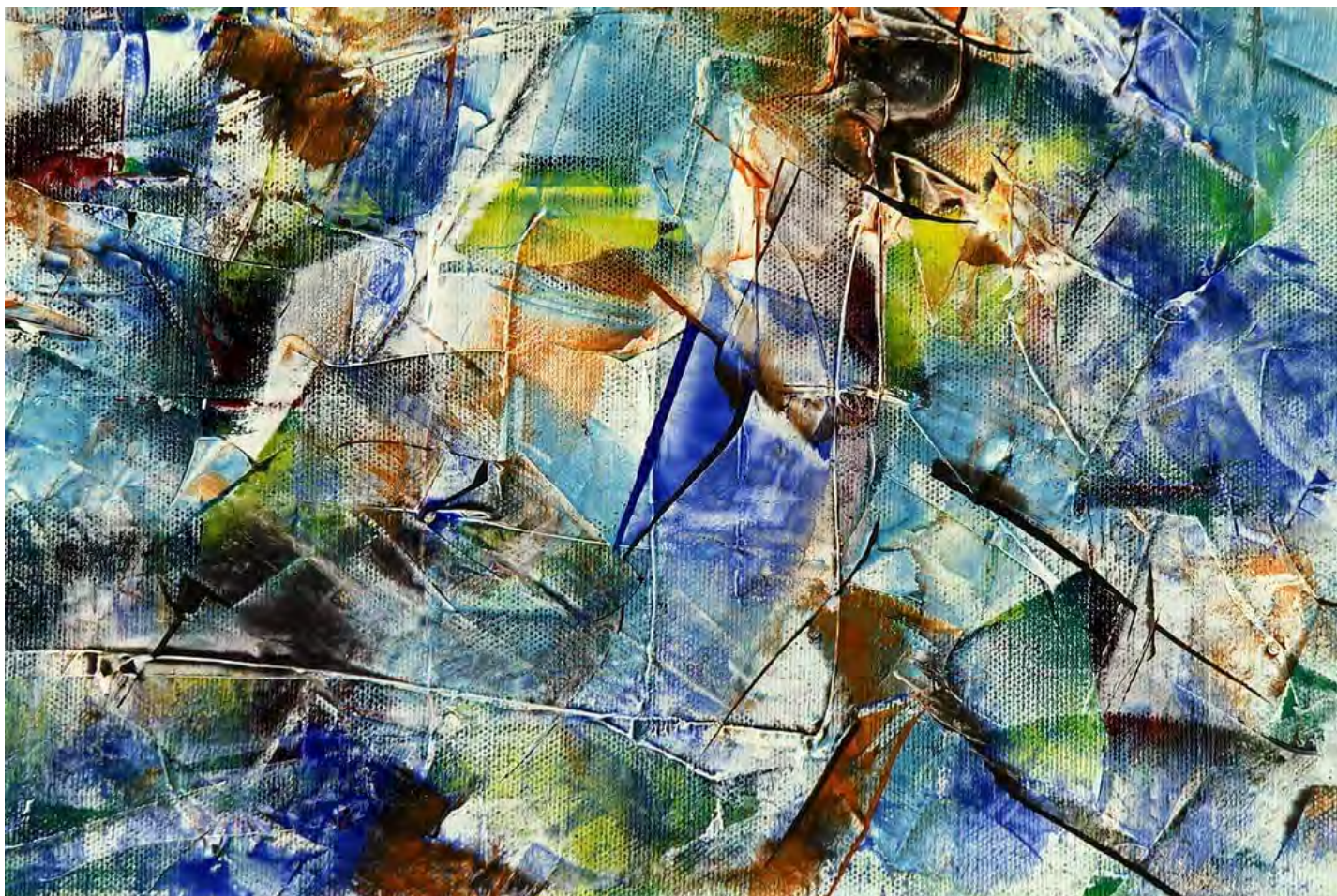
kép | pxhere.com

Ács József

AZ ILLÚZIÓTLANSÁG ILLÚZIÓJA

[VIZONTLÁTÁS]

2021-01-09 | ESSZÉ, VIZONTLÁTÁS

Földényi F. László: Szabó Lőrinc verséről című írásához

Fiatalkorom nagy élménye volt *A medúza pillantása*, Földényi F. László esszékötete. Ez a borítóján a frissen levágott Gorgó-fő tekintetét hordozó könyv azt tárgyalta, miképpen ütközünk bele a megnevezhetetlenbe, a világunkba betörő, s annak rendjét

alapjaiban felforgató transzcendenciába. Épp ilyesféle tapasztalatok indítottak útkeresésre, így hát azonnal szövetségeseimnek éreztem a könyvet. Unalmas előadásokat a padhoz láncolva végigszenvedő egyetemistaként, majd tapogatózó pályakezdőként az én fejemben is számtalanszor megfordult a Földényi Szabó Lőrinc-elemzésében papírra vetett gondolat: „Alighanem ez lehet az egyetlen reménye a vigaszra: másokat is megfosztani az illúzióiktól, hogy azok is éppolyan érthetetlenek tapasztaljanak maguk körül mindent, mint egy vergődő bogár.”

személyes feladat

Ám ha ilyesmi sokszor eszembe jutott is, minden alkalommal rögtön azt gondoltam, hogy nem, ez mégsem ilyen egyszerű. Úgy sejtettem, a könyörtelen illúziótlanító szándék mélyén valójában agresszió lappang. A feszültségoldás szándéka. Áthelyezni valamennyit létünk ránk nehezedő terhéből a többiek vállára. A rögtönzött fejtegetéseimet fogadó hol értetlen, hol ingerült arckifejezések igen gyorsan megértették velem, hogy a minket meghaladóval találkozni, a következtetéseket levonni és annak következményeit viselni mindenkor személyes feladat: nem ruházhatjuk át másokra. Sőt még segítséget is inkább remélhetünk távolban élő, vagy rég meghalt emberektől, mint szemlátomást kissé türelmetlen sorstársainktól. Vállalni kell a vereséget is, gondoltam. Vereségnek tűnt ugyanis, ha nem tudtam józanul érvelő embereknek megindokolni, mit miért teszek. Hogy *tehetem* – ez a szuverenitásom.

Szabó Lőrinc *Körúti éjszaka* című versét, s vele Szabó Lőrinc alapállását elemezve Földényi radikális szuverenitás-koncepciót vázol, „amely nincsen tekintettel következményekre, elvárásokra, nem rendeli alá magát céloknak és terveknek, hiszen önmagával sem törődik. Lemond minden olyan erőről, amely segítene őt fenntartani – közösségről és szeretetről, istenről és bizalomról –, és kizárólag önmagára mond igent.”

Talányos megfogalmazás. Mert hát mi is lenne az a bizonyos *önmaga*? És mit jelent *igent mondani*? Elfogadni, ami jön, ami betódul ebbe a szándékosan kialakított ürességbe és ráhagyatkozni?

*

A lét dinamikája héraikleitoszi. Minden kijelentés féligazság, minden megnevezés részleges: megdermeszti, megmerevíti azt, amit megnevez, ezért megszületése pillanatában leválik róla, és mindinkább érvénytelenné lesz. Megcsontosodott előítéletté, mely azért csontosodhatott meg, mert ő maga zárt el minket az átalakító tapasztalatoktól. A kimondás *aktusában*, meglehet, volt valami titokzatos, egyszeri igazság, de ami szentenciaként újra meg újra felidézhető, az statikus jellegű: jóllehet igazából máshová és más időbe tartozik, mégis makacsul odatolakszik közénk és tulajdon létünk közé, megbontva a kettő egységét. Fogalmakba dermedt, megkövült,

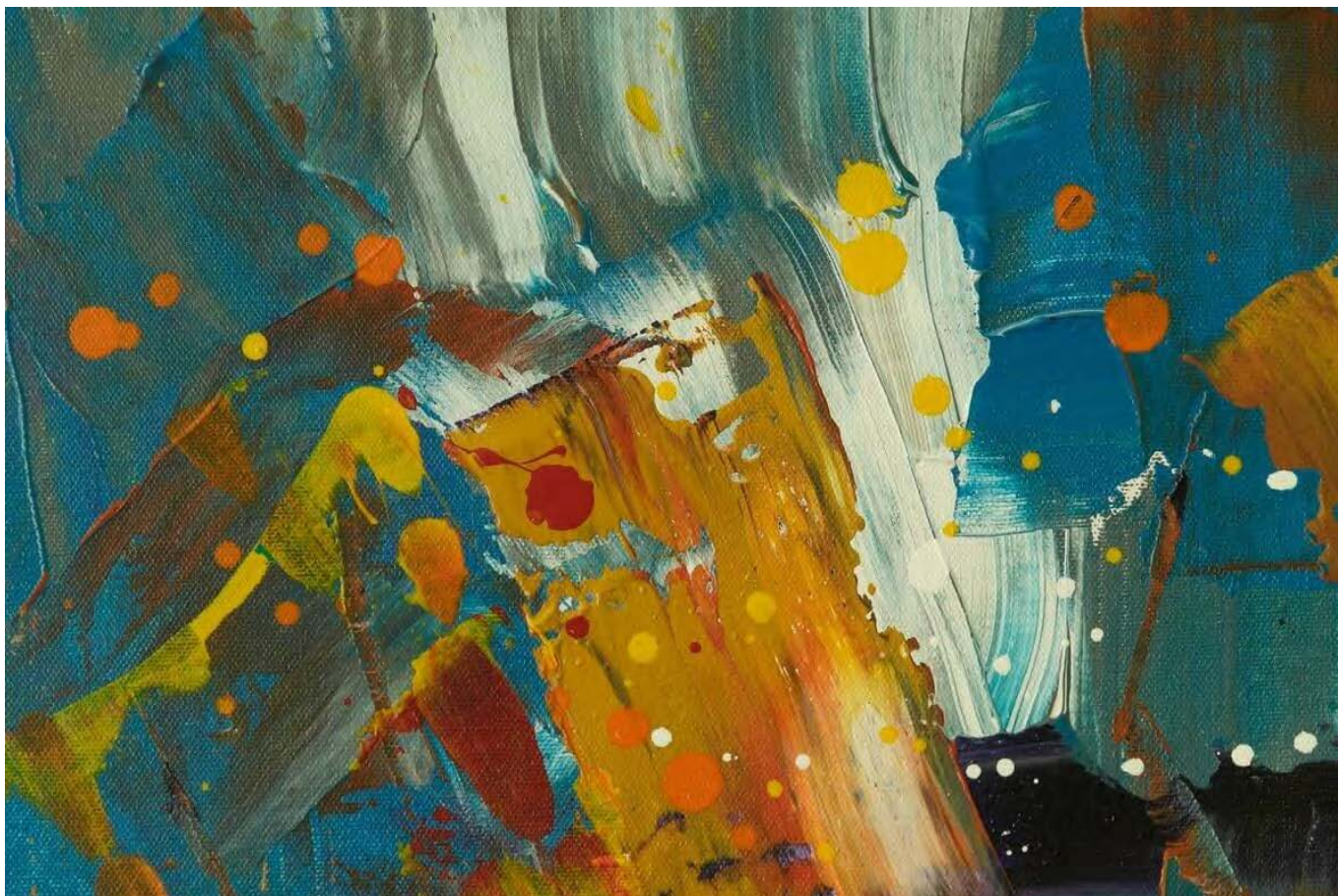
anakronisztikus igazságaink közt járó-keelő élóhalottak vagyunk. Félre kell tolnunk ezeket az útból, hogy visszatérjünk a dinamikus tapasztaláshoz, hogy nyitottan forduljunk a létezés szépsége és borzalmi felé: hogy „önmagunk” legyünk.

Romantikus program.

Abban az értelemben is, ahogy a romantika a mindent eltárgyasító felvilágosodás egyoldalúságaira adott reakció – ugyanolyan fájdalmas csonkaság, csak épp ellentétes előjellel.

féligazságok foglya

A felvilágosodás és romantika harcában a lét két nézetére hasad: van egyfelől a számító ész világa, az elrendezett, a gépezetszerű, a kiismerhető, és másfelől a folyton változó, alakatlan, ahol semmi sem állandó, semmi sem ismétlődik, minden esemény egyszeri, ezért nincsenek törvényei. A lét e két vetülete nyilván egyik nézőpontból sem egyesíthető. Mindkét szemlélet büszke a maga illúziótlanságára, de féligazságok foglya. A ráció megtűri a véletlent, de amivel nem lehet számolni, az számára érdektelen. Szilárd talajt keres és talál – szemben a romantika illúziókergetésével, ködevésével. A másik szemszögből meg a mindent számszerűsítő értelem földhözragadt működése, a mindent kiszámítás és mindent irányítás illúziója az igazán gyilkos következményekkel járó elbizakodottság és önáltatás. Törvényeket felismerni és törvényeket szabni – ez nem lehet más, csak hatalmaskodás.

Hogy az egymással szembe forduló két felfogásnak mégis közös gyökere van, arról az egész romantika legjellegzetesebb képlete, a zseni fogalma és a zsenialitás elmélete árulkodik, mely valóban korának szülötte: ilyen radikális individualizmus csak a felvilágosodással szorosan összefüggő modernizáció és a belőle mind határozottabban kibontakozó tömegtársadalom viszonyai közt érlelődhetett meg.

Miért egyoldalú ez az egyébként tetszetős program?

nemecsekként kisbetűsített isten

A „közösségről és szeretetről, istenről és bizalomról” lemondva nem vákuumba hullunk. Az úrbe többnyire benyomul valami partikuláris. Vágy, félelem, integrálatlan ösztönkésztetés.

Az úrutazás nem feltétlenül juttat átfogóbb létmegértéshez – legalább annyi alkalmat nyújt a ködösítésre, az önbecsapásra, a részleges szempontok egyetemessé nagyítására, a hazug stilizációra, mint az a világ, ahonnan az utazó az illúziótlanság

büszkeségével elrúgta magát. Megjelennek a racionalizáció jellegzetes alakzatai is. A transzcendens vonatkozásokról leválasztott, nemecekként kisbetűsített isten, ez a „túlságosan is emberi”, nagyon is átlátszó, hatalmi célok érdekében ezerszer és ezer-ezedszer is kiaknázott, önmegnyugtató konstrukció mint megtartó támasz tulajdonképpen bármikor helyettesíthető mással, vagy akár – Határ Győző javaslatát követve – elhagyható, mint holmi szükségtelen előfeltevés, más állításokból levezethetetlen párhuzamossági axióma. Így lesz a közösség egyfajta, radikális szuverenitásunkat korlátozó, totemek tiszteletére szorító és tabukat állító ostoba törzsi világ, a szeretet alattomos béklyó, a bizalom szándékolt vakság, olcsó önbecsapás.

E racionalizációk mögött az a rettegés húzódik meg, hogy „mondjunk igent” bármire, azaz fogadjunk el bármit, onnantól annak terrorja alatt élünk. De hát hogyan lehetséges ez? Csakis úgy, ha amit elfogadtunk, akadálytalanul tölt ki bennünket: nincs semmi előtte-alatta-fölötte-mögötte, ami érvényét bármiképpen korlátozná, ami keretek közé szorítaná. Nincs *hová*, nincs *mibe* elhelyeznünk. Ha pedig semminek nincs helye, akkor biztonsággal csupán egy valamire „mondhatunk igent”: az úrré. A semmire. Ami Heidegger szerint a létezőkkel foglalatosságba feledkezett modern korban az egyetemes lét egyetlen megmaradt (üres) megnevezése.

Földényinél a radikális szuverenitás „... kizárólag önmagára mond igent. Még akkor is, ha ez a Maga megtalálhatatlan, s legfeljebb a hiányából lehet következtetni a létére.”

Kérdés, az űr csakugyan olyan üres-e, mint ahogy állítjuk.

*

Szabó Lőrinc a *Vers és valóság*ban így emlékszik a *Körúti éjszaka* keletkezésére: „Kemény télben késő éjjel villamosra várva a Berliini téren gondoltam el (most Marx tér). Borzalmas élmény volt, a képzeletem miatt volt az. A feleségem mellettem állt, de én két más nőre gondoltam: E.-re, és még inkább B. G.-re.” (Vékesné Korzátí Erzsébetre, a szeretőjére és Bajor Gizire).

A Nyugati pályaudvarnál villamosra várni: üres idő, köztes állapot. A hidegben ki-ki a maga télikabátjába gubózik, visszahúzódik külön világába. Átmeneti idő, mely szürkeségével elkalandozásra késztet. Máshol lenni, mint ahol vagyunk. Szabó Lőrinc mellett a felesége áll, de a szeretőjére gondol. Miközben a szeretőjére gondol, a talán csak elérhetetlensége miatt hevesen vágyott színésznőn jár az esze. Ami csak ígéret, lehetőség, az izgalmas, az még magában rejt a teljességet, ami megvalósult, ami ténylegesen van, az korlátolt, unalmas, csonka, részleges, elégtelen.

Szabó Lőrinc a távollévő szeretőhöz intézi szavait, de már az első sor tanácstalansága (*Mit tegyek most, mit mondjak neked?*) sejteti, hogy nem sodró erejű szerelmi vallomás következik. Szabó Lőrinc nem a másik emberhez fordul, bár hozzá beszél, hanem önmagához. Saját igényeit, kívánságait részletezi – korábban senki költő ilyen magától értetődő, reflektálatlan egoizmussal nem tudott megszólalni (Ady mindig stilizált). *Akárhogy kellesz, a szeretkezés / énnekem már nagyon kevés / s eddig is csak azért kívántalak, / mert olyan más, oly friss és könnyű vagy.* A költő ezzel

szemben *nehéz és fáradt*. Látszólag el is távolodik az élvezeti funkcióként értelmezett „szerelem” témájától: *mindenütt a pénzt látom s körötte / az örökre // elrontott sorsok nyomorát*.

a megalázás eszköze

Hogy Szabó Lőrinc szerelmei egoizmusának gyakorlóterepei voltak, azt a pénz, „a sátán műremeke” motívumának kidolgozása mutatja más versekben és gyorsírásos versfogalmazvá-

nyokban. A pénz a vágyott nő meghódításának (hiányzó) eszköze. Elképzelt meglétéhez különféle hatalmi fantáziák kapcsolódnak. ... – *azért / Halmoztam a pénzt, hogy majd te kérd / Valamikor segítségemet / Mint a többi emberek.* [1] A pénz nemcsak a hódítás, legalább annyira a bosszú, a megalázás eszköze is. Aki így látja, a maga szegénységét csak megalázónak érezheti. Azért gyűjti a pénzt, hogy egyszer megtorolhassa vele sérelmeit. Talán az *örökre elrontott sorsok nyomorának* általánosságban emlegetése is becsomagolt önsajnálát. Narcizmusa viszont egészen önfeledt: *Terád / gondoltam az éjszaka (szebben / nem gondolhat asszonyra senki)*.

A fennkölttség tetőpontján nyílik meg a vassödél, s pillant be a költő a leereszkedő csatornajavító munkások lámpafényénél Budapest mélyvilágába. Nietzschei pólusok: fenn a paloták, bérházak rendezett, de az éjszakában élettelennek tűnő polgári díszletei, párkányai, gipszalakzatai, az apollói építészet, a mélyben a biológiai hasonlatokkal gyomorként, bélrendszerként ábrázolt, habzó és búzló, gőzölgő dionüszoszi bugyogás. A szerszámaikkal oda igyekvő munkások nem is emberi lények: húszéves rongyos *állatok*. Nagyhangú kiáltásuk, kalapálásuk, barbár vicceik, térdigbokáig szennyben gázoló lábuk, *borzalmas, mocskos, durva, véres* kezük letaglózóan hat: képzelt és közönnyel szemlélt szexuális erőszak képeit festi a vers. Első közelítésben: a költő igazi megrendülésének tárgya nem az alvilág, hanem hogy ráébred: szeretője ártatlan, *fehér* testét nem védené meg a rátámadó csatornamunkásoktól. Alighanem csendben továbbmenne. *A szerelem* (legalábbis a költő szerelme) *nagyon kevés* – nem védené meg se a szeretője testét az erőszaktól, se tulajdon lelkét a ki tudja hány haláltól. A szerető léte nem feledteti vele, nem takarja el szeme elől a *rosszat*.

Ám ez még csak a felszín.

Szabó Lőrinc vallomással nyitotta a verset: *csak azért kívántalak, mert olyan más, oly friss és könnyü vagy*. Ugyanígy jár el a fennköltség: esztétizáló gesztussal kiválogatja a világ dolgait, hogy tetszetős környezetté rendezze őket. A „szépség kultusza” ezzel megalkotja a „külső sötétséget”, a durva és mocskos ellenvilágot is – melyre aztán elborzadva és rettegéssel tekinthet.

Így jár el a számító ész is. A technikai civilizáció egyrészt az életrend mélyreható átalakítása, másrészt a felszín kultiválása: fejlettségét épp azon szokás lemérni, hogy mennyire képes elrejteni saját működésének részleteit, leegyszerűsíteni saját használatát, mennyire képes az embert hozzá igazított, kényelmes világgal venni körbe. Azaz: eltakarni előle, hogy mindeme kényelemnek mi az ára.

Szabó Lőrinc látja, hogy a kettő összetartozik: *Húszéves rongyos állatok / végezték lent az alvilágban azt / amit persze végezni kell.* Csatorna-karbantartókra szükség van. De azt mondja: *én értettem a panaszt, / amit ők már nem is gondolnak el / csak gázolnak, térdig-bokáig / a belek sarában...* Saját irtózatát és undorát vetíti előbb beléjük, majd rájuk. Ahogy számára a pénz a hódítás és a bosszúállás nélkülözhetetlen eszköze, s a szegénységet csakis megalázóknak tarthatja, úgy kerül szembe a rendezett, kellemes élet elegyengetett terepe, a felszíni világ, az e világ fennállását biztosító háttérben-mélyben működő rendszerekkel, melyek a tetszetős külszínnel összehasonlítva csúfak és mocskosak. Ha a civilizált ember a csúfság és a mocskok kiküszöbölésére büszke, akkor a mélybe terelt, elfojtott szenny megpillantása ősborzongást keltő trauma, s könnyű eljutni a gondolatig, hogy a szennyben végzett munka csak büntetés lehet, elvégzésére csak a legdurvább emberek képesek, akik sérelmeiket aztán bármikor készek máson megtorolni. Szabó Lőrinc saját képzelete alvilágába szállt le, miközben azt fejtegette, hogy a csatorna mélyétől, s mások durvaságától, tehát az „odakint” felfedezett rossztól borzadt meg, elhítelve magával, hogy ő csak annyiban rossz, hogy a fantáziaszülte agresszív jelenetben passzívan tűri a rosszat.

De hatoljunk még lejjebb.

Honnan Szabó Lőrinc világának ez a jóvátehetetlen kettéhasadtsága, s honnan ez a rettenetes feszültség felvilág és alvilág közt? A hasadtság már a kiinduló helyzetben jelen van: a felesége mellett villamosra váró költő a szeretőjére, majd egy híres színésznőre gondol. A feleség, Mikes Klára biztosítja a rendezett, társadalmilag elfogadott lét kereteit. Az após, Mikes Lajos, lapszerkesztő, kiadói lektor, az irodalmi karrier egyengetője.

maga világít rá

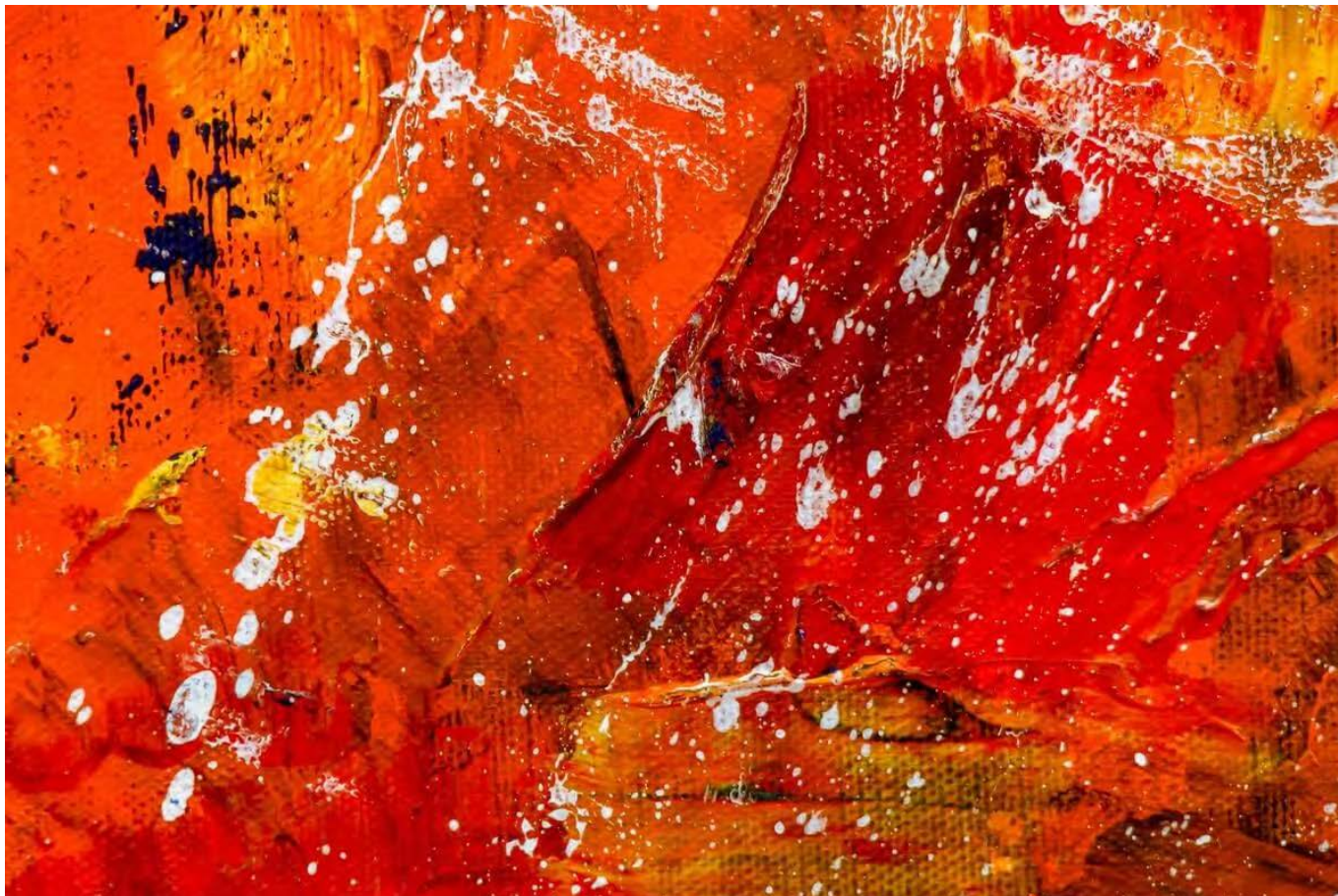
Mi az alvilág? Az éjszaka sötétjében megnyíló fedélen át belátni egy hosszú csőbe, ahol *lucskos boltívek alatt gőzölögve csordogál* mindaz, amiről nem szokás tudomást venni, s vele a durvaság, trágárság és erőszak.

Ha esetleg nem értenénk a párhuzamot, Szabó Lőrinc képzettársításainak imbolygó lámpásával maga világít rá: *Sokáig // néztem a megnyílt föld alá / s rád gondoltam,*

szerelemesen. A falra vetülő árnyak azonban nem odakint, a csatornában, hanem a költő lelkében és képzeletében zubogó szenny, közöny és erőszak ijesztő alakzatai. Mert aki a verset írja, nemcsak az életvágyat hordozza magában, hanem azt is, ami tárgyá teszi az életet, azaz megöli.

Szeretője, akit magában hordozott, mondhatni, foglyul ejtett (*lélek, ki bennem voltál test szerint*), hirtelen idegenné válik, prédává, melyet sajnálat nélkül enged át a csoportos erőszakot elkövető *szegény állatoknak*, akkor is, ha ezzel a szívében meghal valami (a sajnálat tehát a megerősökolt nő helyett előbb a munkások, majd önmaga felé áramlik). Az egész jelenetsor a képzelet műve, tehát benső tartalmak mozgását látjuk: a munkások saját *állati* ösztönkésztetései, a szerelmi aktusból erőszaktétel lesz, a szerető idegenné, tárgyá alakul. A folyamat végeredményben a szerető rituális megölése, ezért bukkan fel végül a halál képzete (a csoportos erőszaknak megfelelően többszörös halálként).

A nő már a vers elején is eszköz volt csupán. Élvezeti cikk. Aztán bekebelezett zsákmány, majd az állati ösztönerőknek átengedett áldozat. Eszközként is végzi, igaz, alkalmatlan eszközként: nem képes feledtetni ugyanis a „rosszat”.

A *Körúti éjszaka* számomra nem a szeretet hatalmának megrendülését ábrázolja (szeretetről ugyanis szó sincs), hanem a szeretetnek beállított önzés partikularitását. Földényi romantikus értelmezésével szemben én nem magas hőfokú „szeretetlen és odafordulásban” megérelt erényeket, a lemondás képességét, a korlátok és iránypontok nélküli létezés elviselésének bravúriját látom, hanem a szépet és jót magának kiválogató, saját korlátoltságába ütköző, szerepjátszó ember rémületét, aki a számtalan elfojtott tartalomból általa formázott ördög túlerejét látva meghódol neki. Amit Földényi (és más verseiben Szabó Lőrinc is) keresztény álláspontként mutat be, az anyagon felülkerekedés, győzedelmeskedés (végső soron az elfojtás) programja, legalább annyira jellemzi az immanenciában berendezkedő, a transzcendenciát elutasító vallástalan modernitást is, mely szintúgy hívő beállítódás, ha a hitet a tagadás, a legyűrés eredményességébe, az eszme és a gondolat (illetve ma már a technika) felsőbbrendűségébe vetett bizalomként értelmezzük.

semmivel sem igazabb

Osztom Földényi kultúrát bíráló

megállapításait, s magam is úgy vélem, hogy a korlátoltság, a szófogadás, a megdermedtség jegyében óvott és megőrzött élet épp ezek által

vész oda. Erre maga a *Körúti éjszaka* a tanúság. Kétkedem ugyanis Szabó Lőrinc illúziótlanságában. A fennkölséget kísérő alantasság, a napfényesen világos oldal komplementere sem mentes az illúzióktól – emez semmivel sem igazabb amannál. Az egyik pólus kioltása nem integráció.

Ha Krisztus, mint Földényi írja, *a Mindenség egységét nem áldozta fel [...] a létezés fel- és megosztásának oltárán*, akkor ebből a krisztusi alapállásból született-e az eredetileg a *Szerelem és rongyos állatok* címet viselő vers, és valóban a dosztojevszkiji intenzitással, legmagasabb hőfokon megőrzött emberszeretet sugárzik-e belőle? Szerintem nem.

A *Körúti éjszaka* számomra nem a korlátlanág és szuverenitás verse, hanem egy saját képzeletének fogságában vergődő ember önkéntelen és áttételes vallomása, ahol a képek legalább annyit elfednek, mint amennyit feltárnak. Nem a tanácstalanság a fő motívuma, és nem is az anarchikus pillanat verse, mely, mint Földényi írja, *mindazt meg tudja ingatni, amire akaratlanul is rábízuk az életünket*, nem az ürbe hullás pillanata ez, hanem a szembesülése, melyben kerülőutakon ugyan, de felszínre tör a szerelem romantikus illúziója mélyén lapuló erőszakosság és kegyetlenség – még ha a költő nagyrészt a külvilágra hárítja is.

A nappali világ ellenpólusa az éjszakai világ. Ennek diktátumait ebben a versben semmi sem ingatja meg, ennek rendjét semmi nem forgatja fel. Az anarchiának is vannak korlátai.

1. L. Lipa Tímea: Bajor Gizi: az epikus vers megszületése egy néma érzelmi viszony sorai között (*Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica Tomus XX, Fasc. 1 (2016), pp. 290–304.*) https://matarka.hu/koz/ISSN_1219-543X/tomus_20_fasc_1_2016/ISSN_1219-543X_tomus_20_fas_1_2016_290-304.pdf ↑

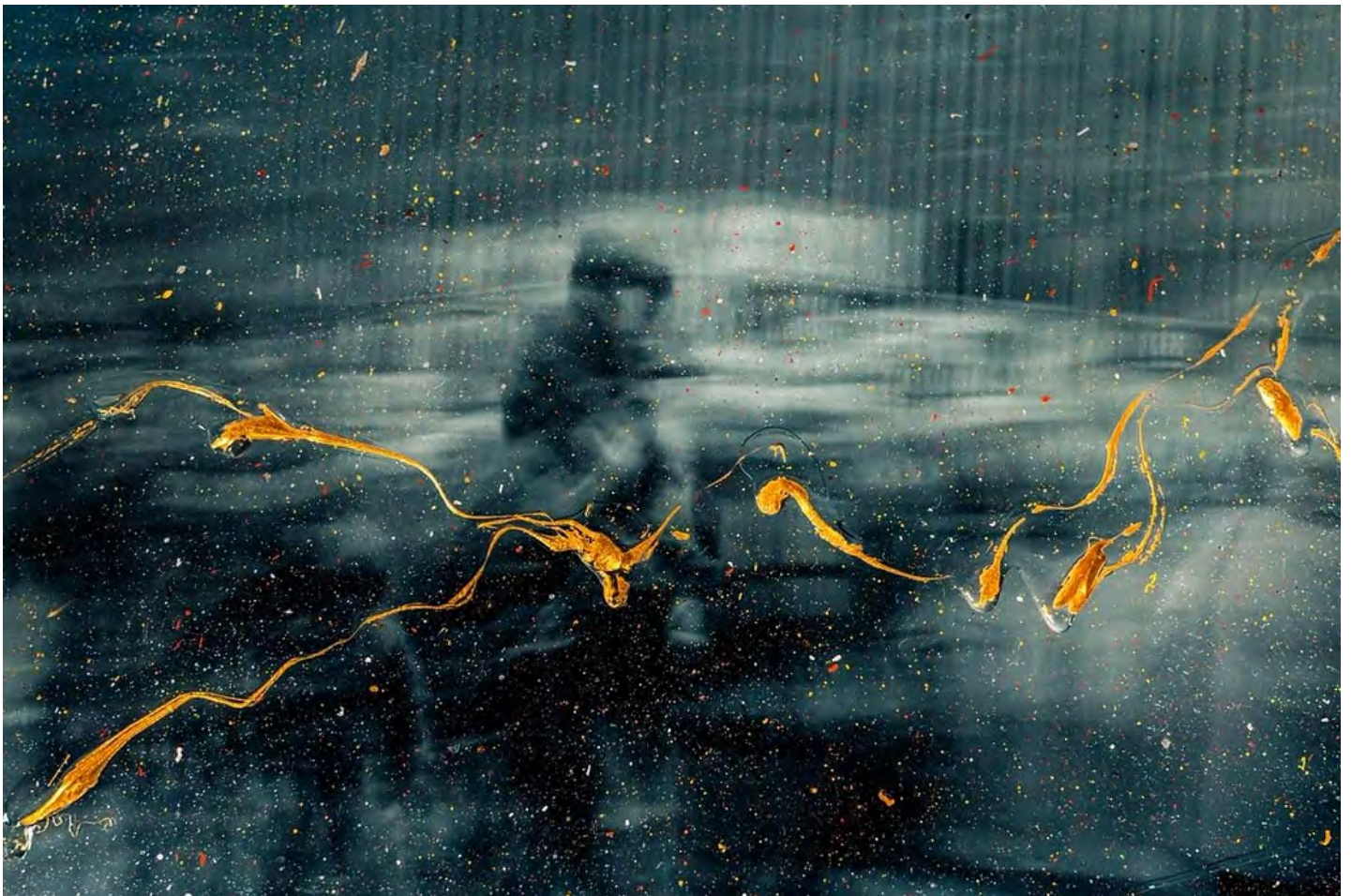
kép | Steve Johnson, unsplash.com

Várnagy Márta

FEGYELMEZETTEN

[VIZSZONTLÁTÁS]

2021-01-08 | NOVELLA, VIZSZONTLÁTÁS

Simon Balázs: Anyaság című verséhez

Nem számolom a lépcsőket, nem tudom számolni sem, a második emelet nagyon magasan van. Mire felérek, nem vagyok már, nincs lépcsőház, nincs korlát, mégis elkanyarodom balra, az intenzív felé.

A második ajtó mögött a gyerekem gépre kapcsolva, csövek lógnak belőle, egyik palackban vér, másikban infúzió. Lélegeztetik, két napja gégemetszése volt, köhögne, de nem tud köhögni, jön az ápolónő, nyárs van a kezében, vagy mi, azzal nyúl be a kanülön, forgatja a gyerekekben, külön rángatózik a fej, mellkas, kéz és a láb.

foghatom a kezét

Várom, hogy a nővér befejezze a műveletet, nem zavarom meg, a világért sem. A fegyelmezett szülőket beengedik. Fél óra, egy óra, foghatom a kezét, hatodik hete nagyon fegyelmezetten.

Dolgozni is megyek. Minden reggel. Tárgyalások, egyik a másik után, mert a kivitelező, a beruházó, alkalmatlan anyaggal, szakszerűtlenül, két szakértő és szakvélemények, számítások, helyszíni szemle, fegyelmezetten. Az orvosokkal is.

Mondták, ne várjunk a vakációig, essünk túl a műtéten, jó, essünk, egyszerű eset, azt állították.

Hat hét múlva mégis letakarták az ágyat fehér lepedővel.

Az orvos most hozzám beszél, éppen közli velem, boncolják majd a gyerekeimet, átviszik a kórbonctanra.

Ne, ne tegyék, nem kell, nem akarom.

Ezt majd a kórboncnok professzornál, holnap kell szóba hozni.

Másnap elutasítás, mert harminc éve nem volt rá példa, hogy aki a klinikán, azt boncolás nélkül. Ugye, érti, kérdik tőlem.

Hát hogyan érteném.

De ha a klinikán írásba adják, hogy nem kérik a boncolást, mert egyértelmű az ok, a halál oka, akkor lehet róla szó. De ez reménytelen, ne is próbálják.

nem kérik

Mi mégiscsak visszabotorkálunk a gyerekklitikára, és rövid beszélgetés után a kezünkben az írás, hogy nem kérik a boncolást. Azzal valahogyan elvándorolunk a kórbonctanra.

Rendben, bólint a tanársegéd. Már nem is a professzor tárgyal velünk. De akkor szíveskedjenek közölni azt, hogy. Mi csak állunk, és nézünk, mit kellene most mondanunk.

Hát a halál okát. Csak akkor adhatunk a temetésre engedélyt, mondja a doktornő.

Én mondjam meg, hogy miben halt meg a gyerekem?

Az orvosnő tehetetlen. Segíteni szeretne.

Szepszis jó lesz, kérdi kínlódva.

Hullaszag leng, mélyen letűdözöm, mögöttünk a boncterem ajtaja szélesre tárva, bádogasztalokon halottak. Próbálom fölfogni a kérdést, és mintha bádognyakam lenne, úgy fordítom a fejem. Valahol itt van a gyerekem, hátha láthatom.

A hangom bádoghang, amikor megszólalok.

Jó lesz a szepszis, igen.

Alexandrov Anna

ELVONULÁS

[VISZONTLÁTÁS]

2021-01-25 | **VERS, VISZONTLÁTÁS**

Halmosi Sándor: Gyere haza, kedves című verséhez

mikor falvakba értem
készültem a kutyákra
gázsprayt hordtam
a hátizsákomban minden reggel
gondosan elhelyeztem nehogy
benyomódjon a kupak
botot is kerestem
mikor reggel a szomszéd kutyája a
ház körül mászkált kilestem
mikor jön vissza
mikor este egy kocsi állt meg
az ablakommal szemben lebuktam
az ablak alá hogy ne lássák
egyedül vagyok

az erdőben járva sötétnek
tűntek a fák baljósnak
a madár-neszek mikor előlem
menekültek zenét játszottam
telefonról hogy a medvék meghallják és
kitérjenek az utamból néha meg
hogyan lelket öntsek
magamba a szembejövő
túrázók sorra megkérdezték nem
félek-e egyedül nem mondtam
vidáman egyszer meg hogy
lemaradtam a barátaimtól

női elvonulásokról olvasok a nőknek
néha egyedül kell lenniük a nők
megérik az erdőbe menekülniük a

tudatalattijukba menstruációkor de hát
mindenki más is menekülne
szíve szerint

az erdőben járva énekeltem
úgysem hallja senki
erős a hangom
őzek vágattak ki a bokrokból részegen
futottam le az ösvényen tócsák felett
ugráltam át zenére a
szorongástól az örömig és
vissza
másik szorongás
ez másfajta félelem
jobb ízű a félelem
idekint

minek
megy az erdőbe egyedül aki
fél a medvéktől a kóbor
kutyáktól a falvak szélén és az
ismeretlen férfiaktól neked
nem kellett magyarázni hallottam
a hangodon hogy te is
ilyet akarnál szeretlek
te tudsz irigyelni
egy nőt a vakmerőségéért te
nem lopod el a fókapolástomat
azt mondod persze menj csak
haza a tengerbe te
elviseled hogy nem te vagy
az egyetlen haza egész

úton rád gondolok magam
mellett akarok és félek hogy
valami tönkremegy

az erdőben biztosan tudom hogy
nem akarok másokat hívhatjuk
visszatérésnek is de én
sose jártam itt az emlékeimet
magam képzelem el és mégis
hiányoznak a
bizonyosság előkészít az
összerezésekből a sok időből
az egyedüllétebből az arany
bükkösökből meg a barnás
fényből a fenyők közt amit
nem tudtam lefotózni az életem
tengelyén sétálok az
életem tengelyén lám ott van
az öröm hogy jársz velem
és a félelem hogy
innen már csak
veszteni van mit

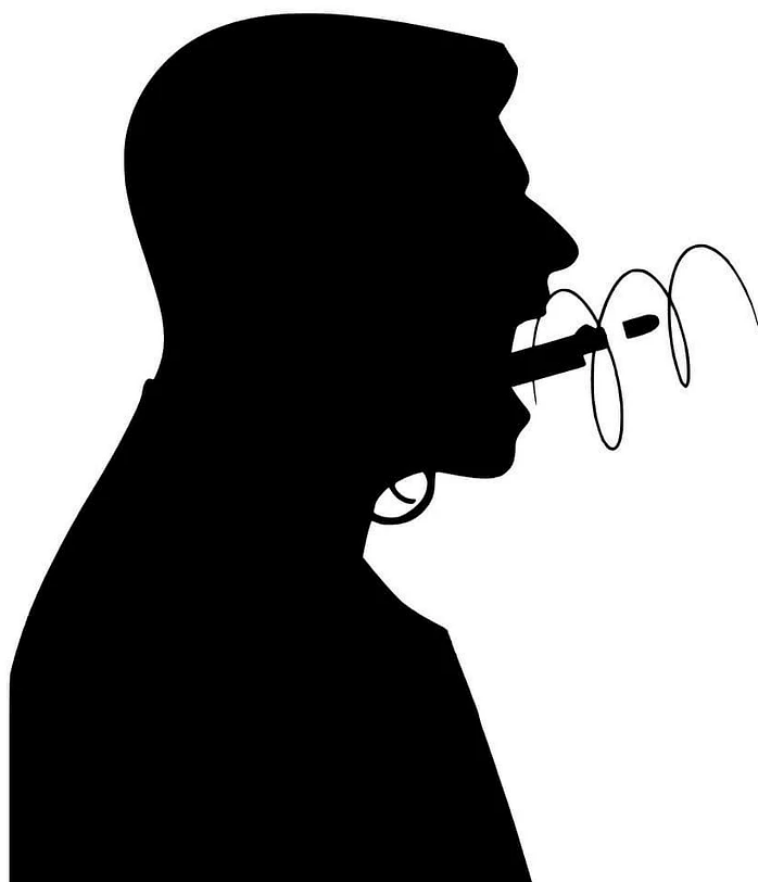
kép | Johannes Plenio, unsplash.com

Fejérvári Gergely

ÓDIVATÚ „ODI ET...”

[VISZONTLÁTÁS]

2021-01-14 | VERS, VISZONTLÁTÁS

Buda Béla: A gyűlöletről című esszéjéhez

Ezt verselte Catullus, még sulykolta Horác is:

Ekhó hangja apad, Szapphó szíve remeg.

Ó, más hang, más szív szóljon, ne a gyűlölet újra,

Shakespeare és Verona ízét hozd ma nekem!

Fujj, egy (irtóztat mind!) nyolctagú Montague-horda

Vágyam mért oda húz? Ezt mondd meg, Capulet!
Akkor hát más táj, más nép dala zengjen az égbe!
Mondd, mi a helyzet odább, szép Távol-Keleten!
Szerteszakít ez a kín(ai szósz), nem bírja a nyelvem,
itt is a gyűlölet az, klánt ami egybeterel.
Hát nincs már ideleenn, hol a nép szíve egy ütemet ver,
és nem az ellenség képe az oltárdísz?
Tán így van régtől, és bennem is indulat ébred,
habzik a szám hevesen, s félek mondani, mert
gyűlölöm azt, aki ok nélkül fenn hordja az orrát!
s távol tart, mivel én nem vagyok épp az a kaszt.
S kedvelem azt, aki gyűlöli őt, mert kedvelem én is –
Túlsó járdán áll, János is ezt üzeni!
Gyűlölök, mert szeretek, látom, már érted a dörgést –
nyálam rád, ha fröcsög, tudd: más zápora hull.

kép | pxhere.com

Papp Dénes

KALANDOS KÚTJAINK

[VIZSZONTLÁTÁS]

2021-01-02 | ESSZÉ, VIZSZONTLÁTÁS

Tamás Ferenc: Nincs című verséhez

Ábrahám fiát, Izsákot gyakran kútásóként emlegetik. Vándorlása során fölkereste apja egykori, a filiszteusok által már betemetett kútjait; megtisztította és visszaadta nevüket. De nemcsak a régi kutakat tette rendbe, újakat is ásott, bár nem kísértc mindig töretlen lelkesedés és egyöntetű elismerés tevékenységét. Mindenesetre a kutak adta bőség a vidéken élő összes nép javára vált. Mint minden mitológiai történet, Izsáké is több, összefüggő jelentést hordoz: metaforikus és szimbolikus képek tárházának kapuját tárja ki.

Életem legősibb kútjával hazánk északkeleti régiójában találkoztam, Sajószentpéter határában. Egy útépitési szándékot megelőző régészeti ásatás során került elő a földből. Fával bélelt, úgynevezett bodonkút volt, melynek faelemeit fűzfavessző nyalábhoz hasonlatos növényi szálakkal rögzítették egymáshoz. Talán a viszonylag állandó talajvíz szintjének köszönhette megmaradását, a kellemetlen szagú, szürke iszapréteg konzerválta. A miskolci Herman Ottó Múzeumba került, a régészek szerint hozzávetőlegesen 7500 éves. Ezzel nem csak hazánk, hanem Európa legidősebb kútjai közé sorolják. Számomra az idő kútja lett.

A kút nem pusztán víznyerő hely. Jól példázzák ezt a gémeskutak, hiszen – főleg az Alföldön – a különböző helyzetbe állított kútgém már messziről üzenetet közvetített a pusztán élőknek, például, hogy a kút rossz, beomlott vagy ihatatlan a vize, mert ember ölte magát bele, állattetemet rejt, esetleg más, nagy szerencsétlenség történt ott. De arról is üzent, hogy elkészült az ebéd, gyertek enni, vagy hajtsátok a jószágokat az itatóhoz, hogy hivatalos ember érkezett, csendőr, esetleg pusztagazda, máskor pedig csak arról adott hírt, hogy megérkezett az ócskás, esetleg nő tartózkodik a pásztorszálláson.

Ásott kerekes kút szinte minden portára jutott a falvakban. Iható vízzel. Később az emberek inkább vezetékes vizet ittak, mert azt mondták nekik, az a jó, a kútvíz embernek már nem való. Így hát adták az állatoknak és locsolták vele a növényeket.

A talajvíz a legfelsőbb vízréteg a földben, könnyen szennyeződés érheti. Amikor egy oktondi gazda döglött állatait a kútjába dobálta, nemcsak saját vizét rontotta meg, hanem a környéken lévő összes kutat megmérgezte. Ugyanez történt, amikor a kerti vécét fölváltotta az angol módi, de a pöcegödrot, derítőt megspórolta a modernsége áhítozó ember, és a kútjába vezette az egész család ürülékét, még később mindezzel együtt a legújabb kori laboratóriumi higiénia kellékeit, a gyilkos vegyszereket.

Időközben mások kútfúrással próbálkoztak, nagy mélységekből talán lehet tiszta vizet nyerni. Valóban, a mélységi kutak vize tiszta, természetes úton tisztul, ásványdús, az artézi kút vize pedig a nyomás következtében magától felszínre tör, ha utat kínálnak neki. Elterjedtek a víztornyok, a hidroglóbuszok, örültek az emberek, itt a friss, tiszta víz, házhoz megy, csak a csapot kell megnyitni. Sokáig jó volt ez a víz és ezek a kutak

is, de az Európai Unióhoz csatlakozás után több helyen azt mondták, túl sok benne az arzén, átlépi a megengedett európai határértéket. De hát ez a víz jó volt eddig és finom is! Lehet, hogy finom, de már nem jó, mondta a határértéket vizsgáló megbízott. És akkor mi lesz most? Meg kell vásárolni az Európai Unió víztisztító berendezéseit, válaszolta a megbízott.

Sajnos, a határértékekkel való játék a környezetvédelemben gyakran csak üzlet. Sőt, a kilencvenes évek végén az ipari légszennyezettség határértékének megállapításakor már nem feltétlenül a határérték volt a lényeg. Az emisszió megengedett határértékének átlépése pénzbüntetéssel járt, illetve szűrőberendezések használatára kötelezték a nagyüzemi cégeket. Az éves büntetés mértéke csupán töredéke volt a szűrőberendezés árának, ezért a vállalatoknak kifizetődőbb volt minden évben törleszteni a bevételükhöz képest elenyésző bírságot. Ezzel tulajdonképpen államilag legalizálták a környezetszennyezést.

Az ipari szennyezésre adott környezetvédelmi jogi szabályozások mindig késésben vannak, mert általában a már bekövetkezett pusztítás, esetleg tragédia *után* intézkednek. Gyermekkorom legendája volt például a Borsodi Víz, melyet félliteres, átlátszó vagy zöld üveg kiszerezésben árultak régióinkban. Természetes szén-dioxid tartalmával, gyógyhatású vizével, enyhén sós ízével Múcsony község kútja sokak kedvenc szódáját nyújtotta. A kút nemrégiben bezárták, mert rákkeltő anyagot találtak vizében. A vizsgálatot végzők évtizedekkel ezelőtti, kirívó talajszennyezésre vezetnek vissza a vízromlást, és a kazincbarcikai vegyipari vállalattal hozzák összefüggésbe.

A kutak tehát nem felejtenek.

És hol vannak a köztéri ivóvíz kutak? A pumpás kutak szinte teljesen eltűntek, a klasszikus kék, nyomós kutak ugyancsak megfogyatkoztak hazánkban. Valaha városainkban négy-öt nyelven is hirdették közkútjaink, hogy ím, iható forrás vagyunk. Az 1700-as évek elején II. Rákóczi Ferenc még arról írt, amikor Szegeden feküdt betegen, orvosát pedig Erdélybe küldte csapatai ápolására, hogy a helyiek a Tisza folyó vizét isszák, amelynek hal íze van, mert nem tudnak úgy méríteni a folyóból, hogy ne legyen benne egy-egy ficánkoló uszonyos. Ennek háromszáz éve.

Milyen ízű lehetett annak a 7500 éves kútnak a vize? Talán meg sem tudnánk inni, talán beleszeretnénk, talán jó üzleti lehetőséget látnánk benne. Mennyi mindent ástunk el azóta a földbe, mennyi mindent eresztettünk azóta felszíni vizeinkbe, és mennyi minden szivárgott le a mélybe, hogy aztán fölbukkanjon egy másik helyen és egy másik időben méregként, székénként. Mit tehetünk? Az valószínűleg semmiképp sem árt, ha magunkba nézünk, lelkünk kútjába, és először azt próbáljuk tisztogatni.

Cselik Ágnes

ÉLJEN A HALOTT INDIÁN!

[VIZONTLÁTÁS]

2021-01-21 | ESSZÉ, VIZONTLÁTÁS

Kricsfalussy Beáta – Szentgyörgyi Zsolt: Vágy, hogy indiánok lehessenek című írásához

Kolumbusz Kristóf 1492-ben nem új földrészt akart felfedezni, hanem a Távols-Keletre, Cipangóba (mai Japán), Kínába és mindenekelőtt Indiába próbált eljutni – más úton: az Atlanti-óceánon át. Valószínű, hogy menekült: genovai származása mellett talán zsidó volt, s mint a legénység és a későbbi telepesek több tagjának, tanácsos volt elhagynia a móroktól frissen visszafoglalt, zsidókat üldöző, Szent Inkvizíció által felügyelt Spanyol Királyságot. Kolumbusz hiába fordult 1483 és 1485 között támogatásért a portugál udvarhoz, sem II. János, sem V. Alfonz nem szavazott számára bizalmat. A portugál elutasítás után Kolumbusz a nagy riválisnak, Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd spanyol Katolikus Királyoknak ajánlotta fel szolgálatait. Érvei a spanyol udvarnál az út várható gazdasági hasznán alapultak: az új kereskedelmi útvonal lehetővé teszi, hogy a földközi-tengeri kereskedelem kikerülésével a távols-keleti áruk közvetlenül jussanak el Nyugat-Európába.

a jó vadember

Kolumbusz útja során mindvégig hajónaplót vezetett, aminek hitelességét több tény zavarja. Bár spanyolul írt (hiszen a spanyol udvarnak szánta a beszámolót), nyelvhasználata érezhető idegenségről árulkodik, a szövegbe gallego, portugál és olasz szerkezetek keverednek. A nyelven túl Kolumbusz naplójának célja elsősorban nem az út tényszerű dokumentálása, hanem a lázadó, csüggedő legénység megtévesztése a napok számának szándékos összezavarásával, és legfőképpen a spanyol Katolikus Királyok jóindulatának elnyerése és megtartása. Ezért változtatja (hamisítja?) meg a hajózási adatokat. Az új világban nem is az újat látja és ábrázolja, hanem kétségbeesetten hangsúlyozza a már ismert és elvárt távols-keleti természeti gazdagságot. És mintha mindez nem lenne elegendő, az eredeti napló elvész, csupán Bartolomé de las Casas atya kivonatolt és jegyzetelt változata marad fenn. Kolumbusz tehát valójában nem naplót ír, hanem fikciót, amivel többféle érdekét szolgáló prekonceptióját igazolja. Ennek a legismertebb, máig élő bizonyítéka, hogy az Újvilág őslakóit indiaiaknak, azaz indiánoknak nevezi, akikben az Európában elterjedt elképzelés a „jó vadember” megtestesülését látja, és akiktől Kolumbusz az első pillanattól gazdasági hasznot vár: „Tekintve, hogy nagy barátsággal fogadtak bennünket, s mert rájöttem, hogy ezt a népet inkább szeretettel, mintsem fegyver által lehet az üdv számára megmenteni és szent vallásunkra áttéríteni,

egyeseknek vörös sapkákat, üvegből való gyöngyfüzéreket és más, csekély értékű dolgokat ajándékoztam. (...) Nem viselnek fegyvert, azt sem tudják, hogy az mire való. (...) Általában elég magasak, arányos testalkatúak s jó mozgásúak. (...) Ezek az emberek jó és tanulékony szolgák lehetnek, mert – tapasztalásom szerint – igen gyorsan eltanulják, amit tőlem hallanak. (...) Én arra figyeltem, és azt akartam megtudni, hogy van-e aranyuk. Láttam, hogy egyeseknek az orra át van fúrva, és a lyukban kis darab arany függ. Jelbeszéddel megértettem, hogy délnek menve, vagy a szigetet dél felől megkerülve, egy olyan fejedelem országa található, aki nagy aranyedények és igen sok arany birtokosa.” [1]

Kolumbusz az adott földrajzi helytől – bárhol legyen is az – mindig délre található, bizonyosan létező, de soha nem látott hatalmas mennyiségű arany említésével az út gazdasági sikertelenségét próbálta ellensúlyozni, és egyben megteremtette az El Dorado, vagyis az Aranyföld legendáját, aminek keresése során a későbbi századokban a konkvisztádorok kiirtották egymást az Amazonas mentén, hogy csak a túlélő juthasson a kincs birtokába. 1524-ben Francisco Pizarro, Diego de Almagro és

Hernando Lupe csapataikkal a távoli, délen fekvő, gazdag vidék felfedezésére indulnak, és sok viszontagság után Pizarro eljut a mai Peruba, ahol megtalálja és ki is fosztja Cuzcót, az inkák fővárosát. El Dorado legendája többek között Voltaire *Candide*-jében is megjelenik, mint idilli hely, ahova nem jutottak el a spanyolok, és az inkák érintetlenül őrzik fenséges kultúrájukat: „Addig is bemutatták nekik Eldorádó fővárosát, az égbe nyúló középületeket, a sok ezer oszloppal ékesített piactereket, a tiszta vízű, rózsavizes és cukornádleves forrásokat, amelyek állandóan folynak a nyilvános tereken, míg a terek kövezete szegfűhöz és fahéjhoz hasonló illatokat áraszt. Candide szerette volna látni a törvényszéki palotát és a legfelsőbb bíróságot; mire azt a választ kapta, hogy olyan nincs, mert itt nem pereskednek. Kérdezte, vannak-e börtönök, s azt felelték neki, hogy nincsenek. Ami a legjobban meglepte, s amiben a leginkább gyönyörködött, az a tudományoknak szentelt palota látványa volt: látott egy óriás, kétezer lépés hosszú termet telis-tele matematikai és fizikai műszerekkel.” [2]

A spanyol konkvisztádor számára Eldorádó és az indiánok csupán megszerzendő és kizsákmányolásra alkalmas vagyontárgyak, míg a felvilágosodás gondolkodói az érintetlen, romlatlan, magasabb rendű emberről ábrándoznak Európában. Az Atlanti-óceán két partján egészen mást értenek az *indián* kifejezésen.

rabszolga természetű népek

A történelem során minden elnyomó rendszer számára alapvetően fontos, hogy tetteit jogosnak, igazságosnak és szükségszerűnek tüntesse fel. Már

Arisztotelész is kifejti a *Politikában*, hogy vannak rabszolga természetű népek, amelyeknek természetes sorsa a szolgaság: „egyiknek a szolgaság, másiknak az uralkodás hasznos és igazságos.” [3] A későbbiekben ugyanez a felfogás tette Rómát is naggyá a leigázott népek kárára.

Az indián őslakosok belső konfliktusait, hiedelmeit, időnként naivságát és érdeklődését kihasználó spanyol seregek megállíthatatlanul nyomultak egyre beljebb a kontinensen. Tragikus egybeesés, hogy az indián hiedelemvilág várákozása szerint egyszer majd hatalmas, szőrös, négylábú istenek kelnek ki a tengerből, hogy

meglátogassák az indián embereket. A lovat nem ismerő indiánok számára a lóháton érkező, páncélos, szakállas spanyol egy lénynek tűnt a lóval, és a jóslat beteljesülését látták közeledni a vízen. A spanyolokat fogadó törzsek azt hitték, maguk az istenek érkeztek meg, akiknek haragját ajándékokkal kell elkerülni és csillapítani. A felkínált bőkezű ajándékok azonban nemhogy csillapították, inkább felkorbácsolták a spanyolok kapzsiságát, és ettől kezdve egyetlen céljuk az elrejtett kincsek felkutatása volt. A személyes ambíció mellett mindezt a Spanyol Korona érdeke is elvárta, hiszen az udvar kézzelfogható eredményeket követelt.

Az ibériai mór uralom felszámolását és a zsidók kiűzését követően a hidalgók hadakozáshoz szokott tömegei özönlöttek el az Újvilágot, hogy kirabolják és uralmuk alá hajtsák a kontinenst. A hidalgo ('hijo de algo', azaz 'valaki fia', akinek apja nemes ugyan, de ő maga másod- vagy harmadszülött fiú, a vagyonból nem örököl, munkához nem szokott, így kizárólag egyházi vagy katonai karriert futhat be) új elnevezése az új világban: konkvisztádor, hódító. Az indiánok és a konkvisztádorok farkasszemet néznek Eldorádóban, ahova a fél keblüket a kényelmes íjazás miatt levágó, harcos amazonok földjén, vagyis az Amazonas folyó mentén vezet az út. Ezt a világot nevezi a későbbiekben a kubai Alejo Carpentier csodás valónak, és ebből sarjad ki a kolumbiai Gabriel García Márquez mágikus realizmusa.

Az 1726-os Spanyol Királyi Akadémiai Szótár értelmezése szerint az indián szó jelentéséhez szorosan kapcsolódnak a barbár, kegyetlen, tudatlan, nem emberi, vad, erőszakos, buta és hitetlen jelzők. A hódító szent kötelessége megszabadítani a Föld felszínét ezektől a méltatlan lényektől és szabaddá tenni az utat a Dicsőséges Koronának. A cél érdekében egész népcsoportokat irtottak ki. Ami nem sikerült fegyverrel, elvégezte a természet, mert az amerikai kontinensen ismeretlen, az európaiak által behurcolt betegségek (influenza, kanyaró, bárányhimlő stb.) az őslakosok számára halálosnak bizonyultak.

Az őslakosok ember alatti szintre degradálására példa Juan Ginés de Sepúlveda Domonkos- rendi atya *Értekezés az indiánok elleni igazságos háború okairól* című írása, amelyben az indiánokat lelketlen lényeknek, majmoknak nevezi. Nézetei korántsem voltak egyedülállóak, ez azonban nem indokolta az egyház erős jelenlétét az amerikai kontinensen. A lelketlen, állati indián lényeknek miért is kellene áttérni az igaz hitre, hiszen eleve nem képesek hinni? De 1537-ben III. Pál pápa *Sublimis Deus* bullájában leszögezi, hogy az indiánok emberi lények, akik nemcsak képesek a

katolikus hit megértésére és befogadására, hanem áhítoznak is rá. A pápai bulla azonban nem volt elegendő, 1548-ban Limában összeült egy zsinat, hogy újból állást foglaljon az indiánok lelkének kérdésében.

Bartolomé de las Casas Domonkos-rendi atya hódítóként érkezett az Újvilágba, de eliszonyodott az indiánokkal szembeni kegyetlenkedésektől, és hamarosan egyik legjelentősebb védelmezőjükké vált. Élete során 14 alkalommal szelte át az Atlanti-óceánt, hogy a királytól védelmet kérjen az indiánoknak. [4]

1550–1551-ben került sor a történelem egyik leghíresebb nyilvános vitájára Valladolidban. Bartolomé de las Casas és Juan Ginés Sepúlveda Domonkos-rendi atyák nyíltan, pártatlan bírák előtt vitatkoztak az indiánokról. Juan Ginés de Sepúlveda állítása szerint az indiánok bálványimádók és bűnben élnek, Bartolomé de las Casas úgy vélte, az indiánok jó emberek, akik a kereszténység ismerete nélkül is keresztény normák szerint élnek. A vita voltaképpen a tétje, hogy igazságos és elfogadható-e az indiánok lemészárlása.

pusztítás és kizsákmányolás

1552-ben írta Bartolomé de las Casas a magyarul is olvasható *Rövid beszámoló az Indiák elpusztításáról* [5] című szenvedélyes vádiratát a spanyol

hódításról. Bartolomé de las Casas elsősorban elméletben és morálisan ért el eredményeket, a gyakorlatban továbbra is folyt az indián közösségek pusztítása és kizsákmányolása. A *Rövid beszámoló* nyomán újabb legenda született, a „Fekete Legenda”, amely Közép- és Dél-Amerika történetéből kizárólag a spanyol hódítás árnyoldalait emeli ki.

A gyarmatosítás egyik legizgalmasabb figurája Hernán Cortés, Mexikó meghódítója, aki rendkívüli személyiséggel, a nauhátl Malinchével (Doña María) fenntartott szerelmi viszonyával és Moctezuma azték uralkodóhoz kötődő „barátsága” – az uralkodó legyőzése –miatt egy sereg regény, festmény és zenemű témája lett. A Malinche és Hernán Cortés kapcsolatából született fiúgyermeket tartja a hagyomány Mexikó első mesztic lakójának. Hernán Cortés maga is írt beszámolókat kalandjairól,

Tudósító levelek címmel. Tudósításai annyiban rokoníthatók Kolumbusz hajónaplójával, hogy a cél mindkettőben a szerző tetteinek dicsőítése – akár az igazság feláldozása árán. Hernán Cortés stílusa azonban élvezetes, beszámolóinak valódi esztétikai értéke van. Máig izgalmas legenda Hernán Cortés és Moctezuma azték uralkodó találkozása Tenochtitlánban, amikor az uralkodó látványos ünnepséggel kedveskedett a „fehér bőrű isteneknek”, arany és ezüst ajándékokkal halmozta el őket. Cortés gazdag váltságdíj reményében foglyul ejtette Moctezumát, és azt üzenté az azték népnek, hogy akkor engedi el uralkodójukat, ha arannyal töltik meg a szobát, ahol raboskodik. A várakozás ideje alatt Cortés sakkozni is megtanította Moctezumát, és a legenda szerint Moctezuma jobbnak bizonyult a stratégiai játékban Cortésnél, ami örült haragra gerjesztette a konkvisztádort. Az aztékok fellázadtak a spanyolok ellen, Moctezuma máig tisztázatlan körülmények között (megölték a spanyolok?, haragjában és csalódottságában maga Cortés ölte meg?, esetleg az azték nép gyilkolta meg, mert árulónak vélte?, egy eltévedt lövedék végzett vele?, vagy látva a spanyolok túlerejét, Moctezuma öngyilkos lett?) életét vesztette. Hernán Cortés csapataival menekülni kényszerült, de az elrabolt holmi túlságosan lassította a haladást, ezért a legenda szerint a kincset egy tó mélyére süllyesztették. Azóta kalandorok serege kutatta a latin-amerikai tavak fenekét, de a kincs nem került elő.

Scholz László szerint „Az egész krónikairadalomnak is csúcspontja Inka Garcilaso de la Vega munkássága. (...) Élete mára a földrész jelképe lett: egy spanyol kapitány (aki távoli rokona volt a hasonló nevű spanyol költőnek) és egy előkelő származású inka 'hercegnő' (Túpac Yupanqui inka unokája) törvénytelen gyermekeként Cuzcóban töltötte ifjúságát. Nevelése mindvégig kettős: két anyanyelve van, apja humanista reneszánsz szellemben nevelteti (megtanul görögül, latinul és persze olaszul, tud lovagolni, vívni), anyja rokonsága révén pedig magába szívja az inka szájhagyományt (megismeri a kecsua nyelvű mítoszokat, irodalmi műveket, szertartásokat) (...) Inka Gracilaso a spanyol-amerikai irodalomban először vállalja nagy büszkeséggel a meszticséget”. [6]

Javier Diéguez Suárez történész ^[7] írja, hogy a 15. században a karibi térségben Caonabo taíno törzsfőnök volt a legelső indián vezér, aki szembeszállt a spanyolokkal, majd más taíno, azték, maja és inka uralkodók is követték példáját. A 16. században a mai Costa Rica területén Garabito huetar indián és Yaracuy caquetío indián legendás vezér 12 évig sikerrel verte vissza a spanyolokat. A legaktívabb és leghevesebben ellenálló törzs a mapuche indiánoké volt, törzsfőnöküket, a mitikus Lautarót a „Spanyolok Réme” néven tisztelték.

a lázadók

A 18. században a mai Kolumbia területén harcoló, pijao nemzetségű Calarcá vezért övezték legendák. A 18. században tört ki a legnagyobb indián lázadás. A guaraní indiánok kormányzása a jezsuiták feladata volt, és a rend úgynevezett redukciókat, indián telepeket hozott létre. A jezsuiták felfegyverezték a guaraníkat, hogy harcoljanak a rivális törzsekkel, a spanyol lázadókkal és a telepekre gyakran betörő portugál rabszolgakereskedőkkel. A felfegyverzett guaraní indiánok zendülést szerveztek. A lázadás *A misszió* című film történetének alapja. A jezsuita rend kemény megtorlásban részesült, az európai jezsuitaellenes hangulat nyomására kitiltották a jezsuitákat az összes spanyol fennhatóság alatt álló területről. 1780-ban az Andok térségeiben egymást követték az indián lázadások a kötelező bányamunka ellen; a rabszolgaság eltörlését követelték. A lázadók több ezer kecsua nyelvű indiánt vontak a felkelésbe. Elfoglalták Cuzcó városát, és a dicsőséges inka birodalom visszaállítását követelték. Limából azonban újabb spanyol seregek érkeztek, a felkelést leverték. A spanyol kormányzat önkényesen választott az indián nemességből úgynevezett 'curaca' (eredetileg inka politikai, gazdasági és adminisztratív vezető, helytartó) vezetőket, akik összekötőként, végrehajtóként és adóbeszedőként működtek. Az indián törzsek nem ismerték el legális vezetőnek a curacát, aki a spanyoloktól kiváltságokat kapott. Tomás Katari, Dámaso és Nicolás Potosí felkelését épp egy curaca vezető kinevezése robbantotta ki.

Az állandósult lázadások rengeteg véráldozattal jártak, de a gyarmatosító társadalom szerkezetében nem hoztak átütő változást. A 16–18. század Közép- és Dél-Amerikában a gyarmati (koloniális) kormányzás időszaka. Ekkor bizonyosodott be, hogy az indiánok ellenállóképessége és munkabírása nem felel meg a fehér ember

elvárásainak, ezért a kieső munkát afrikai rabszolgák behozatalával pótolták. A közép-amerikai szigeteken és a kontinens partvidékén, a meleg éghajlatú területeken hamarosan többségbe került a fekete munkaerő. Az afrikai rabszolgák ugyanakkor nem viselték el az Andok magashegyi klímáját, a hűvös éghajlatot és a ritka levegőt. A magasan fekvő területeken továbbra is megmaradt az indián népesség. A gyarmati időszak evangelizációs törekvései egyházi személyeket juttattak Amerikába, közülük többen próbáltak kommunikálni az indiánokkal, meggyőzni őket a katolikus hit dogmáiról. Megtanulták a törzsek nyelvét, tisztelettel és alázattal fordultak az indián közösségekhez, lejegyezték és lefordították hagyományaikat, mítoszaikat. A jezsuita redukciók például kitaláltak egy speciális írásmódot a guaraní nyelv lejegyzésére, azaz feltalálták a guaraní írást. Az indián hagyományokat lejegyző kötetek közül több magyarul is olvasható. ^[8] A maya-kicse indiánok szent könyve, a *Popol Vuh* ^[9] indián biblia, hiszen a világ teremtéseitől és elpusztításaitól a királyok jegyzékéig benne van minden, amit alkotói a térről és időről, környezetükről és önmagukról tudtak. „1562. június 12-én a 'fehér istenek' a mai Guatemala területén máglyára dobták és elégették a maják könyveit, gyönyörűen festett, hieroglifikus írással írt és képekkel díszített kódexeit, mindazt, amiből megismerhettük volna az 'újvilág görögjeinek' – ahogy sokan a majákat nevezik – tudását, matematikáját, csillagászatát, vallását, mitológiáját, történelmét (...) A maja nép, emlékezetének rögzítésére feltalálta az írást, ehhez festékeket, tollakat és ecseteket használt, hánccsapírt készített, a teleírt hánccsapírt könyvekké hajtogatta, és ezeket a könyveket áhítattal és tisztelettel vette körül.” ^[10]

A gyarmati korszak a rettenetes pusztítás és az elnyomás mellett kulturális értékeket is létrehozott: több indián nyelvet lejegyeztek, szótárak és néprajzi megfigyelések kerültek rögzítésre, a megtalált maya kéziratot lefordították, értelmezték.

A 18–19. század fordulója a szabadságharcok és a frissen megalakult nemzetek identitáskeresésének kora. Mexikó mint a kontinens egyik legnagyobb országa jó példa a társadalom rétegzettségének bemutatására. „Új-Spanyolország (Mexikó) gyarmati társadalma alapvetően két nagy köztársaságra tagolódott: az indiánokéra és a spanyolokéra. (...) Hatalmas szakadék tátongott a fehérek és az indiánok között (...), a lakosság 60 százaléka indián volt, 18 százaléka spanyol és a maradék 22 százalék a különböző mesztic, mulatt, zámbo csoportokhoz tartozott. (...) A korona arra törekedett, hogy elkülönítse az indiánokat minden más társadalmi csoporttól. (...) Helyzetüket legjobban talán úgy lehetne jellemezni, hogy a korona számára nem személyek voltak, hanem különböző csoportok tagjai...” [11]

A spanyol-amerikai kontinens függetlenségi harcaiban royalista és függetlenség párti indiánok is küzdöttek. A királpárti indián vezérek közül Antonio Naval Huachaca és Agustín Agualongo mitikus alakká lett. A másik táborban harcolt a mai Kolumbia területén a nasa indiánok vezére, Agustín Calambas, aki egy alkalommal személyesen is szembe került Agustín Agualongóval. A chilei és argentin területeken Venancio Coihuepán vezette a mapuche indiánok seregét, az Andok területein pedig Pedro Ignacio Muiba és Manuel Ayavirí a moja indiánokat. Mexikóban, azaz Új-Spanyolországban Pedro Ascencio Alquisiras csatlakozott indián gerillacsapatával a felkelőkhöz.

a kultúra szegénysége

Mai világunkra jellemző, hogy a mexikói Chihahua városba látogató turisták türelmetlenül hessegetik el a kéregető, rongyos tarahumarákat, majd betérnek egy elegáns

boutique-ba, hogy tarahumara ajándéktárgyakat vásároljanak. Előfordulhat, hogy az elzavart indián készítette éhbérért a drága pénzen megvásárolt szuvenírt. Mario Benedetti uruguayi szerző *A kultúra szegénysége és a szegénység kultúrája* [12] című esszéjében írja: „Érintetlenül szép szín- és formahasználatról, arányérzékéről és kombinációs készségről tesz tanúbizonyságot a Mexikóban, Guatemalában, Panamában, Kolumbiában, Ecuadorban, Peruban, Bolíviában és Chilében az indián közösségeknél kifejlődött textil- és agyagművesség. Ez a szegénység kultúrája, amelyet általában írástudatlan kézművesek alkottak, akik sohasem hallottak az aranymetszés szabályáról vagy a kiegészítő színekről, és mégis, öntudatlanul eljutnak ezekhez a fogalmakhoz.” A tömegturizmus megjelenésével azonban megtapasztalhatjuk ennek az ösztönös magaskultúrának az elkorcsosulását is. „A szegénység kultúrájára leelkedő legnagyobb veszély mindenképpen az, hogy előbb vagy utóbb a kultúra szegénységévé válik. Sosem felejttem el a megdöbbenést, amikor Panamában, a csatorna mellett láttam, hogy a kuna indiánok csodálatos molaterítói hogyan alkalmazkodnak az észak-amerikai turisták és katonák standard ízléséhez: azok a szimbólumok és jelek (madarak, rákok, halak, macskák stb.), melyek a színvilág, forma és arányok páratlan kibontásával egyedi bájjal ruházták fel őket, olyan sematikus szövegekké változnak, mint a Merry Christmas és a Happy New Year.

A kommersz kereslet elzüllesztette az eredeti kínálatot, és az érthetően nagyobb forgalomra vágyó népművész olyan üdvözlések és szavak javára mondott le saját jeleiről és nyelvezetéről, amelyek még csak nem is illeszkednek mindennapi környezetébe és gondolatvilágába.”

Az éremnek létezik másik, nem kevésbé fájdalmas oldala. Az ego végtelenné tágításán alapuló, haszonelvű világban egyre inkább elterjed, hogy neves divattervezők, amikor valami újat keresnek, éppen a tradicionálisban találnak inspirációra, majd anélkül másolnak mintákat, szokásokat, hogy erre engedélyt kértek és kaptak volna. A szegénység kultúrája így szabadon eltulajdonítható közkinccs, míg a divatmárkák védettek. A divatházak és a tradicionális közösségek össze is foghatnának, ha a méltányos kereskedelem szabályait tiszteletben tartó, a közösség számára is hasznos megállapodáson alapuló, kölcsönösen előnyös együttműködés alakulna ki. De a gyakorlat azt mutatja, hogy az esetek többségében szó sincs az értéket létrehozó közösség tiszteletéről és elismeréséről. Néhány példa a gátlástalan kulturális kisajátítás, elidegenítés legutóbbi eseteiből:

- 2015-ben Isabel Marant tervező 'Etoile' nevű kollekciójában a mixe indián közösség (Oaxaca, Mexikó) ruházatát másolta le.
- 2016-ban a Valentino divatház fehér modellekkel mutatta be 'Afrika' kollekcióját. Ezzel a fehér és az afrikai közösséget is megsértette.
- 2017-ben a Chanel és a Marc Jacobs divatházak egy ausztrál bumerángot láttak el logójukkal, és a terméket több ezer dolláros áron dobták piacra.
- 2019-ben a Dior divatház a mexikói nők egy bizonyos csoportjának viseletét utánozta le 'Cruise' kollekciójához.
- 2020-ban Carolina Herrera egy az egyben mexikói népviseletet adott ki saját kollekciónak. **[13]**

Fontos kimondani, hogy a kulturális kisajátítás nem azonos az inspirációval, és nagyon hasonlít a jelenséghez, amit Ana Paula Pintado mexikói antropológus írt le ^[14] : az élő indián elfogadhatatlan és szalonképtelen, ugyanakkor az indián kultúra kellékeire, hagyományaira és értékeire jogot formál a fogyasztói társadalom.

tűzzel-vassal

A hagyomány szerint Kolumbusz Kristóf 1492. október 12-én pillantotta meg a szárazföldet. A felfedezés emlékére október 12-e Spanyolországban nemzeti ünnep, a 'spanyolság napja'. Francisco Franco diktatúrájának idején 1936-tól az ünnep neve a 'faj napja' volt. Az elnevezés világosan mutatta, hogy a spanyol faj győzelmet aratott és igába hajtotta a többi, természetéből adódóan alsóbbrendű fajt, az indiánokat, és persze, korábban a mórokat és a zsidókat is. Miguel de Unamuno, a salamancai egyetem rektora így írt erről: „Szidalmaztak téged, én népem, mondván, hogy hited tűzzel-vassal terjesztetted; a szomorú ebben az,

hogy a dolog nem egészen így volt: útra keltél azért is – sőt elsősorban azért keltél útra –, hogy elvedd az aranyat azoktól, akik azt összegyűjtötték; vagyis rabolni mentél. Ha csak a hitedet terjesztetted volna!...” [15]

A 20. századi spanyol ember pontosan értette, hogy a spanyol faj megkérdőjelezhetetlen felsőbbrendűsége érvényes a katalánokra, baszkokra, gallegókra és minden más kisebbségre is. Mára az ünnep neve a 'Kultúrák találkozásának napjává' szelődött, és Amerikát Kolumbusz nem felfedezte, hanem érkezésével kezdetét vette egy új kontinens megismerése. Mintha emberségesen változna minden. Kolumbusz Kristóf alakja világszerte átértékelődött, és az egykori hősből az elnyomó, leigázó, megnyomorító rendszer jelképévé vált, akinek szobrait a világ számos pontján dühös tömegek döntik le. A közép- és dél-amerikai diplomáciai testületek tagjai érzékenyen és kissé ingerülten figyelik az október 12-i megemlékezéseket Spanyolországban. Kár, hogy ezekben az országokban máig a politikusok döntő többsége fehér ember, azaz európai leszármazott.

Hol vannak hát maguk az indiánok?

Brazíliában 2019-ben több ezer őslakos tüntetett Jair Bolsonaro kormánya ellen, amely nem tekinti értéknek az Amazonas-medence őserdeinek védelmét, és engedélyezte a terület kitermelését. Guatemalában 1960–1996 között az ixil-maya népcsoport szisztematikus népirtás áldozata volt, többek között azért, mert lakóterületükön olajat találtak. A perui rasszizmusról döbbenetes láttelepet kapunk Mario Vargas Llosa *Négy óra a Catedralban* című regényéből. Mexikóban körülbelül 500 különböző nyelvet beszélő és eltérő szokású indián népcsoport van, amelyek többsége a központi kormányzat számára láthatatlan. Chilében 2011-ben a lakosság 59% -a vallotta magát fehérnek, 30%-a meszticnek és csupán 6%-a indiánnak. Argentínában a lakosság 95%-a európai, főként spanyol és olasz származású, a meszticék és indiánok (kecsuák, guaraní, mapuchék) száma összesen 2 millió. Kubában a gyarmati időkben teljesen és véglegesen kiirtották a taíno indián őslakosokat. Ma a Guamá nevű – egyébként gyönyörű – műindián faluban fehér kubaiak játszanak indiánosdit az odalátogató turistáknak. A 'Bucanero' és a 'Cristal' márkanevű sörök mellett kapható a 'Hatuey' is, ami nevét az 1512-ben élve elégetett lázadó taíno törzsfőnökről kapta. A legenda szerint utolsó szavai ezek voltak: *Ha ilyen a Ti istenetek, aki a mennyekben lakik, én inkább a pokolra akarok jutni!* Ha már a sörnél tartunk, ne felejtsük el a híres perui sörmárkát sem, amelynek a neve 'Inca'. Bolíviában az ajmara származású Evo Morales 2006–2019 között az ország elnöke volt. Személyében először választottak elnökké indián származású politikust Spanyolországban. 2019-ben erősen kétes tisztaságú választásokon Evo Morales elvesztette pozícióját, és azonnal emigrációba kényszerült, mert élete is veszélybe került.

Szerencsére a filmművészet szókimondóbb, mint a napi politika, és egészen különleges esztétikai, morális minőségű filmeket láthattunk az indiánok helyzetéről. Néhány személyes kedvencemet említem:

A *Zóna* című mexikói film indirekten szól az indiánok körülményeiről, hiszen a fallal körülvett, elit Zóna lakói mind fehérek, míg a kívülről bemászó, meggondolatlan fiataloknak indián vonásaik vannak. A Zóna szabályai szerint a behatolókon önbíráskodik a közösség és a könyörgő anya, valamint a rendőrség szeme láttára a Zóna magasan képzett, értelmiségi lakói könyörtelenül le vadásszák az utolsó gyereket is, majd testét a szemétdombra hajtják.

Az *Ismeretlen föld* film a filmben: cselekménye egy forgatáson játszódik. A filmbeli rendező, Sebastian és Costa, a producer Kolumbuszról szóló filmet forgat Dél-Amerikában. Szinte az első válogatáson megtalálják az egyik főszereplőt, aki a leigázott nép törzsfőnökeként fog szerepelni a filmben. A férfi nyomorúságos körülmények között él a családjával és a helyben szerveződő erő első embereként szembeszáll a hatalommal, mert a környék elnyomott családjai nem jutnak tiszta ivóvízhez. A filmes stáb természetesen nem örül, hogy Daniel gyakran keveredik utcai harcokba.

tudásvágy és mohóság

A kígyó ölélése kolumbiai–venezuelai–argentín koprodukció Theodor Koch-Grunberg és Richard Evan Schultes utazók naplója alapján készült. Előbbi az őshonos indiánokat, utóbbi

az itt található tudatmódosító – főként vallási célokra használt – növényfajokat kutatta, illetve a második világháború kitörését követően a japánok távol-keleti terjeszkedése miatt a hadipar számára kaucsukforrásokat keresett. A filmben mindkét utazó kísérője ugyanaz az indián sámán. Történetünk a legyengült Koch-Grunberggel és európaiasodott indián társával, Manducával kezdődik, akiket a megismerés utáni vágy hajt. A német etnográfus még rosszabb állapotba kerül, útjuk során a sámán a saját maga által készített szerekkel doppingolja. (A tudóssal 1924-ben malária végez.) Snitt. Hosszú évek után érkezik Schultes, aki a szent növényt, a yakrunát keresi. Téren és időn átívelve a két útból egy teljes történet lesz. Az idős indián az amerikai botanikusban felfedezi a kettősséget, a tudásvágyat és a mohóságot. Az őslakosok a fehér emberre nem úgy tekintenek, mint aki elhozta a civilizációt a vademberek közé, hanem mint akinek halál és pusztulás jár a nyomában. **[16]**

Az *Átkelés madarai* megtörtént eseményeken alapul, egyszerre izgalmas gengszterfilm és a kolumbiai bennszülött tradíciók lenyűgöző dokumentuma. Az 1960-as és '70-es években Amerikában virágzott a hippikultúra, és hatalmas igény mutatkozott a különböző drogokra. Ebből elsősorban a kolumbiai farmerek profitáltak, akik közül a legleleményesebbek marihuánatermelő és -terjesztő üzletemberekké nőttek ki magukat. A talpraesett Raphayet törzsi hagyomány szerint

kéri meg Zaida kezét a nagy tiszteletben álló klánvezetőtől. Hogy a házassághoz kellő anyagi alapot megteremtse, forrófejű, törzsön kívüli barátjával társul, és együtt hamarosan mindent elérnek. A végtelen gazdagsággal együtt beáramló nyugati értékrend azonban nemcsak a generációról generációra öröklődő tradíciókat mérgezi meg, hanem véres háborút szít a helyi családok között. [17]

A leigázást és kizsákmányolást rendszerint a *haladás* jelszavával indokolták, bár a fogalom jelentősen módosult az idők során. Ahogy Kovács Gábor írja: „Csak akkor hihetünk a haladásban, ha feltételezzük, hogy valamiféle értelem vezérli, s a történelem sodrában ehhez az értelemhez tartozó, abból következő értékek bontakoznak ki.” [18]

Az értelmes haladás előfeltétele a *hatalom* kezelése. Az utóbbi századok keserű tapasztalatai pedig egyre időszerűbbnek mutatják Don Quijote Sancho Panzához intézett tanácsát. Mert amikor lovagunk híret veszi, hogy fegyverhordozója a hercegi pár kegyelméből megkapja az áhított kormányzói hivatalt, azt mondja: „...szüntelenül tartsd szem előtt, hogy ki vagy, legyen rá gondod, hogy megismerd magadat, ennél nehezebb el sem képzelhető. Ha ismered magadat, nem fuvalkodol fel, mint a béka, amikor nagyobb akar lenni, mint az ökör.” [19]

1. *Kolumbusz hajónaplója*. Ford.: Dr. Tassy Ferenc. Kriterion Könyvkiadó, Bucarest, 1988. pp. 88–91. ↑
2. Voltaire: *Candide*. Ford.: Gyergyai Albert. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984. p. 74. ↑
3. Arisztotelész: *Politika*. Ford.: Szabó Miklós, MEK. p. 6. ↑
4. Bartusz-Dobosi László: *Az indiánok lelkéről*
<https://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/bartuszdobosi.htm> ↑
5. Bartolomé de las Casas: *Rövid beszámoló az Indiák elpusztításáról*. Ford.: Zsom Dorottya. Paulusz Hungarusz-Kairosz Kiadó, Budapest, 1999. ↑
6. Scholz László: *A spanyol-amerikai irodalom rövid története*. Gondolat Kiadó. Budapest, 2005. pp. 52–54. ↑
7. Diéguez Suárez, Javier: *Líderes indígenas de América*.
<https://es.scribd.com/article/474307844/Lideres-Indigenas-De-America> ↑
8. Poma de Ayala, Felipe: *Perui képes krónika*. Ford.: Scholz László. Gondolat Kiadó. Budapest. 1990. ↑
9. *Popol Vuh*. A maya-kicse indiánok szent könyve. Ford.: Boglár Lajos és Kuczka Péter. Helikon Kiadó. Budapest. 1984. ↑
10. *Ibid.* pp. 171–172. ↑
11. *Latin-Amerika 1750-1840. A gyarmati rendszer felbomlásától a független államok megalakulásáig*. Szerk.: Lilón D., Nagy M., Santosné Blastik M., Semsey V., Szilágyi Á. J., M. Dantas da Cruz., J. A. Sánchez Román. L'Harmattan Kiadó. Budapest, 2013. pp. 147–149. ↑
12. Benedetti, Mario: <https://ligetmuhely.com/liget/mb-a-kultura-szegenysege-es-a-szegenyseg-kulturaja/> ↑
13. <https://www.theguardian.com/world/2019/jun/13/mexico-carolina-herrera-fashion-designer-cultural-appropriation> ↑

14. Pintado, Ana Paula: *Entre el indio vivo y el indio muerto*. El Semanal. 29 de julio de 2012 Num: 908.
<https://www.jornada.com.mx/2012/07/29/sem-paula.html> ↑
15. Unamuno, Miguel de: *Don Quijote és Sancho Panza élete*. Ford.: Csejtei Dezső, Juhász Anikó. Európa Kiadó. Budapest. 1998. ↑
16. <https://hetediksor.hu/2015/09/24/a-kigy-olelese/> ↑
17. <https://artmozi.hu/filmek/az-atkeles-madarai> ↑
18. <https://ligetmuhely.com/liget/a-haladastol-a-globalizacioig/> ↑
19. Cervantes Saavedra, Miguel de: *Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha. II. kötet*. ford.: Győri Vilmos. Európa Könyvkiadó. Budapest. 1966. ↑

kép | unsplash.com

Bíró Judit

BŐSZÜLTSEGTŐL MENTES SZENVEDÉLYTELENSÉG

[VIZONTLÁTÁS]

2021-01-29 | ESSZÉ, VIZONTLÁTÁS

Kállay Géza: Bűnt izzad című esszéjéhez

Ősi véralkat, növelés, szokások,
Hajlam, a' bal 's jobb eseményeredmény,
Sorsvarázsjáték, szüli szenvedélyek
Tarka zavarját.

Zeyk János: Korszenvedély [1]

Hamvas Béla magától értetődően használja a korszenvedélyek kifejezést, nem érzi szükségét pontos meghatározásának, árnyalt értelmezésének. Pedig a fogalomra csupán egyetlen másik előfordulást találni: Zeyk János *Korszenvedély* című versét (lásd a fenti mottót). Szerzője a reformkori Erdély reneszánsz embere, aki – megfejthetetlenségig archaikus nyelvezetű – 1845-ös művében, kortársait ostromozva és gúnyolva, földi siralomvölgyként festi le világát, melyből a szellem eltűnt, kihalt, és helyét a szenvedélyek vették át. Zeyknél tehát a korszenvedély a korszellem ellentettje, annak megrontója, elpusztítója. Hamvasnál, aki a *Korszenvedélyek utólagos igazolása* [2] című esszéjének már az első bekezdésében Descartes-tól Marxon és Nietzsche-n át Spenglerig szemétkosárba dobja az európai gondolkozást mint „pseudológiák”, „tévtanok”, „válságoldó gondolatok leple alatt válságfokozó elméletek” tárházát, a korszellem és a korszenvedély egyszerűen egymásnak megfelelő, egyaránt negatív kontextusú fogalmak.

A szöveg nem intő beszéd.

A hazai kríziskánon megteremtőjének írását esszéként jellemzik, de tartalma szerint inkább programadó kiáltványként értelmezem, és maga Hamvas is „a végleges életrend realizálására vonatkozó indítványról” beszél, amit hat pontban fogalmaz meg – miután rögzíti, hogy az „emberi lét” „romlott”, „hazug” és „korrupt”. A lét kifejezés egyébként hatvankétszer szerepel a hatoldalas szövegben – az üdvről és az életről olvashatunk tehát.

ingerült kirohanás

Akár szakrális metafizika, akár spekulatív misztika – viszonyulásom a hamvasi életműhöz nem kritikai. A megértés igénye mozgat. Még akkor is, ha Hamvasban nincs meg ez az attitűd: írása rosszkedvű, ingerült kirohanás, tagadhatatlanul prófétai ihletettséggel, de utálkozva. Szenvedélyesen és böszülten utálkozva. Hamvas az ötvenes évekre teljesen elveszthette a türelmét minden, az övétől eltérő európai gondolkodás- és létformával szemben. Túloz és általánosít (a „minden” huszonegyszer fordul elő a szövegben), és szókapcsolatai is inkább meghökkentőek, mintsem költőiek: példának okáért az

emberi létezés megoldását „a humanum status absolutusában”, „az emberi alapállásban” fogalmazza meg – ami, ugye, sportkifejezés: ez az egyenes háttal, kezeket leeresztve, sarkakat összezárva állás [3]. Hamvasnál az emberi alapállás „a bősülségtől mentes szenvedélytelenség”: a hiteles, a természetes, a bűn előtti létezés, ami az archaikus korban, az aranykorban volt, amikor még isteni értelem hatott át minden embert – amikor mindenki „létteljességben” élt, teonóm emberként.

Az esszé alábbi két bekezdése már régóta inspirál a bűn tudatának európai jellegzetességeiről gondolkozva:

„A korrupció életrend legelső oka ennek az eseménynek következménye, amelyet vallásos terminológiával eredendő bűnnek neveznek, de amely egyáltalán nem vallásos természetű, hanem ontológiai esemény, vagyis valami, ami a létezésben következett be: az ember által elkövetett rontás és romlás. A történeti ember létezésének tisztázása és megértése szempontjából semminek sincs döntőbb jelentősége, mint a belátásnak, hogy önmagában a bűnről való tudatot ébren tartsa. Ez az emberi egzisztencia valódiságának elemi feltétele. Gondolkozás csak akkor lehet hiteles, ha a bűntudatot számon tartja (Kierkegaard: szorongás).

izgalom vagy botrány

A jelen történetre vonatkozólag kétségtelen, hogy a középkor óta a kereszténység ellen azért fejtettek ki olyan hallatlan ellenállást, mert a bűn tudata elől szökést kíséreltek meg. Az egész újkor

a bűn tényének szándékos letagadására épült fel, ez nyilatkozik meg abban a mesterségesen táplált morális és egzisztenciális indifferenciában, amely megteremtette a tudományt, a személytelenség apoteózisát. A modern korban a bűn gondolatát sikerült annyira elkenni, hogy az vagy izgalom vagy botrány lett, mialatt a biológia azt mint organikus hibát igyekszik feltüntetni, s a szociológia azt a társadalmi szerkezetből vezeti le. Pascal mondja, hogy a bűnbeesés gondolatának mellőzésével még a fizika elemi jelenségeinek megértése is teljesen lehetetlen (újabbán: Heisenberg fizikája, Gödel matematikája)."

Az első mondat valójában Anaximandrosz tézisének rejti magában: „A létezők szükségképpen abban pusztulnak el, amelyből keletkeztek, mert számot adnak az idők során egymás ellen elkövetett jogtalanságaikról, és megbűnhődnek értük” [4] .

Érdekes módon a bűntudat és a bűn tudata kifejezést egymás szinonimájaként használja Hamvas, és elég elgondolkodtatóan, a bűnt hol durkheimi tényként, hol gondolatként említi. Utal Kierkegaardra, aki, mint tudjuk Kállay Gézáról, egyenesen

megtiltotta a bűn világerővé bűvészkedését [5] . És Gödelre utalni, akinek tétele szerint minden állítás végtelen számú előfeltevésen nyugszik, s mint ilyen, igazolhatatlan [6] , egy deklarációktól hemzsegő szöveg esetében azért vicces.

A „történet”, „a történeti ember” válsága, romlottsága, korrupciósága, rontása és romlása nyilvánvalóan a felvilágosodás paradigmájával kezdődik, de a kifejezést Hamvas említésre sem méltatja. A „történet” megszünteti a – ki nem mondott – hermetikus hagyományt, „a történeti ember gondolkozását” nem az isteni értelem,

hanem észelvűség hatja át, mindennek háttérében a „személytelenség apoteózisával”, a tudománnyal. Közismert és ebben az írásában talán a legfőbb hangsúlyt kapó tudományellenessége, amellyel a tudományos tudást és tudásteremtést egyszerűen árulásnak és hazugságnak ítéli, annak fényében különösen elgondolkodtató, hogy életében Hamvas nem csatlakozott egyetlen szellemi körhöz sem (bár Kerényi Károllyal megkíséreltek létrehozni egyet), és saját iskolája sem lett. Pedig a próféciák hagyománnyá válásához kellene a tanítványok.

Nem az egyetemes, hanem az európai büntudatot kéri számon Hamvas, és hosszasan utálkozik az „értelmi korrupción”, meg az „ontológiai idiótákon”, hasonlóan ahhoz, ahogy Hamlet finnyáskodik az I. felvonásban: „Ó, Isten, Isten! mily unott, üres / Nyomasztó nékem e világi üzlet! / Phí! rút világ! gyomos kert, mely tenyész, / Hogy magva hulljon; dudva és üszög / Kövér tanyája”. Izgalmas lenne, ha megtudnánk, hogy szembenézése az egyéni, a személyes bűnnel Hamvasnak megtörtént-e. Mint Claudiusnak, aki „azt az elkárhozó embert jeleníti meg, aki már nem tud kikerülni a bűn verméből; nem tud mást tenni, mint együtt él a büntudattal, a lelkét emésztő skorpiókkal” [7] .

Nem gondolom, hogy a hatalmas méretű hermetikus hagyomány ne lenne az európai szellem és kultúra része, elfogadom egyfajta metafizikai jellegű antropológiaként, az üdvről és az életről szóló egyetemes tudásalakzatként, rajongok Brunóért, imádom Goethe színtanát.

Az én olvasatomban Hamvas felszólító jellegű politikai és morális stratégiát fogalmaz meg ebben az írásában – pont olyat, amilyenekkel szemben megfogalmazza a maga kozmológiai ellenállási stratégiáját. Kiáltványa globális és totális jellegű – ami egy valamit biztos meggátol: az egyéni felelősség alapján meghozott szabad választást. A szabadság kifejezés egyszer sem szerepel az írásban.

sorsszerű összefüggésben

Tengelyi László *A bűn mint sorseseemény* (Atlantisz, 1992) című művében az egyén erkölcsiségének egyik legfontosabb mutatójául szolgáló kérdésekként

határozza meg a bűnről, a rosszról, a gonoszról szóló kérdéseket. Tengelyi szerint a rossz nem csupán a jó hiánya, hanem az ember eredendő egzisztenciális meghatározottsága, melyet a körülmények hatalma és az egyéni felelősség mítosza alakít. Legfőbb tézise szerint a bűn és szabadság sorsszerű összefüggésben vannak. Autonóm cselekedetei során az ember felelős tetteiért, így a bűneiért is.

Máshogy fogalmazva: önmagam megteremtését nemcsak a szabadsággal, hanem a bűnnel is elvégezhetem.

2009–2012 között Csepeli Györggyel és társadalomtudományra szakosodott egyetemistákkal a közvetlen hozzátartozójukat meggyilkoló fogvatartottakkal végeztünk kutatást ^[8]. Az egyik fogvatartott, E., így írt (tettéről ^[9], önmagáról, világáról stb.): „Mindig döntenem kellett jó és rossz között, de vajon nem a rossz a jó?... bizonytalanság, de mégis a bizalom, a szeretetre vágyakozás, de mégis az utálat, a tehetetlenség, a folytonosság hiánya, de mégis megteszem, a kötelező, de mégse jó semmi, úgy érzem ezek a fogalmak jellemzik az életem, eddig és most is, mert már nem bírok kikászálódni ebből a gödörből, ehhez segítség kellene! De tényleg segítenek? Nem tudom! Érzem, ez most kicsit érthetetlennek tűnik, de ha sikerül mindent leírnom remélem mindenki számára érthetővé válok én magam, esetleg még saját magam is megértem.” Ahogy Michel Foucault mondaná: egy jelentéktelen, szerencsétlen, banális élet, amit a bűn elkövetése tesz figyelemre méltóvá. 2012 óta E. metamorfózisa valóra válik, és a büntett elkövetőjéből saját története írójává lesz, lenyűgöző szövegeket gyárt, akár évente többet is, OKJ-s tanfolyamokat, köztük teológiai szemináriumot végez el, felülvizsgálati kérelmeket nyújt be, és amikor 2014 nyarán meglátogatjuk, ezt mondja: „én-építkezésben vagyok”.

Kállay Géza *Bűnt izzad* című írásában idézi Pál a rómabeliekhez írt levelét – ám az áteredő bűnről szóló *rész* így folytatódik: „Tudom ugyanis, hogy semmi jó nem lakik bennem, azaz a testemben, mert készen vagyok ugyan arra akarni a jót, de arra, hogy tegyem is, nem vagyok képes. Hiszen nem a jót teszem, amit akarok, hanem a rosszat, amit nem akarok. Ha pedig azt teszem, amit nem akarok, akkor nem is én cselekszem, hanem a bennem lakó bűn. Így ezt a törvényt látom: bár a jót szeretném tenni, a rosszra vagyok készen.” (Róma 7, 15–21)

Az emberi létezés átélésének negatív minősége, amely az ember származására mint származásra vezethető vissza, József Attila *Én nem tudtam* című versében így szól:

*Én úgy hallgattam mindig, mint mesét
a bűnről szóló tanítást. Utána
nevettem is – mily ostoba beszéd!
Bűnről fecseg, ki cselekedni gyáva!*

*Én nem tudtam, hogy annyi szörnyűség
barlangja szivem. Azt hittem, mamája
ringatja úgy elalvó gyermekét,
ahogy dobogva álmait kínálja.*

*Most már tudom. E rebbentő igazság
nagy fényében az eredendő gabság
szivemben, mint ravatal, feketül.*

*S ha én nem szólnék, kinyögné a szájam:
bár lennétek ily bűnösök mindnyájan,
hogy ne maradjak egész egyedül.*

(1935)

„E rebbentő igazság nagy fényében az eredendő gabság” a részecskegyorsító fúziós pillanata, amikor a 29 atomszámú ércből a fúziót követően 79 protonnal rendelkező kémiai elem lesz – arany... Lám, az aranycsináló tudomány.

1. Zeyk János: Korszenvedély. In.: Költészetek Zeykfalvi idősebb Zeyk Jánostól. Kolozsvárott, 1845. Az ev. ref. főiskola könyv- és könyvomóintézetében, Ifjabb Tilsch János által. p. 135.

[https://books.google.hu/books?](https://books.google.hu/books?id=rSNUAAAaAAJ&pg=PA135&lpg=PA135&dq=korszenved%C3%A9lyek&source=bl&ots=5dz1PQwpYb&sig=ACfU3U2R_UesaNQ)

[id=rSNUAAAaAAJ&pg=PA135&lpg=PA135&dq=korszenved%C3%A9lyek&source=bl&ots=5dz1PQwpYb&sig=ACfU3U2R_UesaNQ](https://books.google.hu/books?id=rSNUAAAaAAJ&pg=PA135&lpg=PA135&dq=korszenved%C3%A9lyek&source=bl&ots=5dz1PQwpYb&sig=ACfU3U2R_UesaNQ)
↑

2. Hamvas Béla: Korszenvedélyek utólagos igazolása. In.: Patmosz. [Esszék, 1958–1966.] Budapest, Medio. I. k. 173-179.
<https://www.hamvasbela.org/2011/12/hamvas-bela-korszenvedelyek-utolagos.html> ↑

3. Czakó Gábor a Hamvas Szótárban Szabó Lajos filozófus-kalligráfus (akire Hamvas utal is az esszéjében) kifejezéseként és a hamvasi gondolatkör alapszavaként jelöli.

<http://users.atw.hu/hamvastar/body.html> ↑

4. <https://docplayer.hu/2608494-A-preszokratikus-szovegek.html> ↑

5. <https://ligetmuhely.com/liget/bunt-izzad/> ↑

6. https://www.ponticulus.hu/rovatok/hidverok/suranyi_godel.html#15 ↑

7. <https://ligetmuhely.com/liget/bunt-izzad/> ↑

8. Az ELTE Oresztész Műhely közéletében: „Jelenleg 30 éves börtönbüntetéselem ülöm emberölésért, az áldozatok apám és mostohaanyám”. Szülőgyilkosságok Magyarországon az ezredfordulón. Budapest: Apeiron Kiadó, 2012. ↑

9. Édesapját és mostohaanyját ölte meg. ↑

kép | shutterstock.com

Krámer Lili

LEGYEN VILÁGOS!

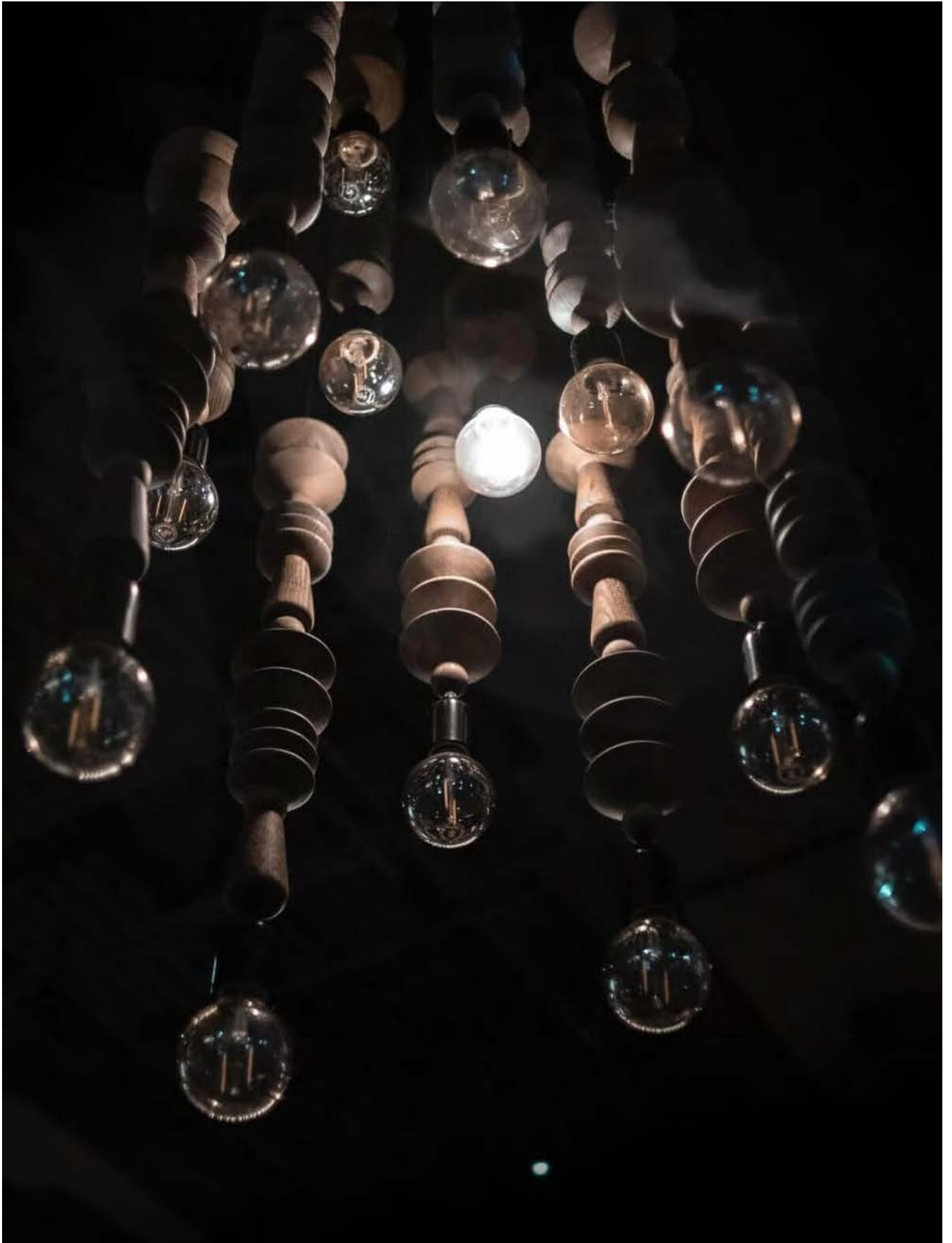
2021-01-11 | ESSZÉ

A legtöbb szakmára jellemző a saját csoportnyelv használata, hogy bizonyos kifejezéseket szakmai környezetben sajátos, a köznapi értelmüktől eltérő módon használnak. A nyelvészek ezt természetes nyelvi-társadalmi jelenségnek tekintik, ahol a csoport jelöli ki a csoportnyelv használatának szabályait. Vannak olyan szakmák, amelyek nyelvezete nagyon technikai, szakképzettség nélkül nehezen érthető. Sokunk alapélménye az ijedtség egy-egy nehezen értelmezhető hivatalos levél olvasásakor: lehet az részletes gázszámla, az áramszolgáltató éves elszámolása, az adóhatóság tájékoztatója vagy a bank adategyeztető üzenete. Kellemetlen azzal szembesülni, hogy többszöri elolvasásra sem teljesen világos, mit kellene tennünk.

kiszolgáltatott állapotában

A közérthető fogalmazást egy sor állami intézménynél és magánszolgáltatásnál szakmai alapkövetelménnyé kellene tenni, de vannak olyan társadalmi helyzetek, amelyekben még nagyobb szükség van arra, hogy a legalapvetőbb információk közérthetőek legyenek. Két hagyományos hivatásrend – az orvosi és a jogi – kiemelkedik: esetükben már az alapképzés része lehetne az egyszerű, érthető kommunikáció. Az orvos és a jogász viszonya a laikushoz ugyanis speciális: a megértés elengedhetetlenül szükséges a sikeres együttműködéshez. Könnyen belátható, hogy hatékonyabb, ha a páciens érti, mit kell tennie a betegségek megelőzéséhez, vagy ahhoz, hogy meggyógyuljon. Ugyanilyen magától értetődő, hogy az ügyfél csak azt a szabályt tudja betartani, amit megért. Bárkivel előfordulhat, hogy orvossal vagy jogással találkozik, mivel ők tevékenységi területük miatt gyakran komoly történéseknél, döntéseknél vannak jelen. Éppen ezért sokszor a találkozás a nem-szakembert sérülékeny, kiszolgáltatott állapotában éri. Ilyenkor a szakember és a laikus közti hatalmi egyenlőtlenséget a szaknyelv használata még inkább felerősíti: a laikus bonyolult, latin szavakkal tarkított, több soros mondatokkal, szokatlan mondatszerkezetekkel találkozik.

Kriminológusként engem a fentieknek egy szűkebb területe foglalkoztat:

a törvények nyelvezete érthető-e, a laikus állampolgár számára hozzáférhető-e;

az állam kizárólagos büntetőhatalmának érvényesítése során mennyire kiszolgáltatott az egyén a hatóság nyelvhasználata miatt;

a szabálysértési és büntetőeljárás alá vont személy mennyire tud részt venni a róla szóló eljárásban?

Régi probléma, de máig velünk van

Ezek nem újkeletű kérdések, már a modern büntetőjog kialakulása óta velünk vannak.

„... különösen súlyos, ha a törvények a nép számára idegen nyelven íródtak, amely őt némely kevesektől függővé teszi (...), olyan nyelven, amely egy magasztos és a köznek szánt könyvet majdhogynem magánjellegűvé és belső használatúvá tesz.” Cesare Beccaria [1764]: *A bűnökről és a büntetésekről*, Gödöllő, Attraktor Kiadó, 2017. pp. 17.

lehetnének akár latinul is

Elgondolkodtató, hogy Cesare Beccaria több mint 250 éves szövege ma mennyire aktuális. Élete fő műve, *A bűnökről és büntetésekről* azokat a ma is érvényben

lévő, modern, jogállami büntetőjogi alapelveket fektette le, amelyek egyensúlyt teremtenek az állam hatalma és az egyén szabadsága között, az egyént megvédve az állami önkénytől, azon belül különösen az igazságtalan, túlzott mértékű, kegyetlen büntetésektől. Beccaria a törvények latin nyelvű szövegezését kritizálja mint a 18. századi Európa „nagy részén” még „megrögzött szokást” – hozzátéve, nem lehet a törvény szövegében foglaltak elrettentő hatásában bízni anélkül, hogy a lehetséges büntetéseket megismerhetné és megérthetné a köz. Igaz, ma már nemzeti nyelven születnek a törvények, tehát a nyelv ismeretében bárki számára hozzáférhetőek, de Beccaria kritikája annyiban továbbra is érvényes, hogy lenne mit javítani a törvénytövegeken Európa-szerte. Sajnos, sok olyan magyar normaszöveggel találkozunk, amelyek kis túlzással lehetnének akár latinul is, annyira nehéz az értelmezésük átlagos anyanyelvi szintű nyelvtudással. Álljon itt példaként két törvényi idézet: mindkettő az érthető kommunikáció követelményét fogalmazza meg. Kérdés, hogy közérthetően teszik-e ezt.

Az első a hatályos jogalkotási törvényből (2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról), ami a jogszabályok megalkotásának szabályairól szól:

„2. § (1) A jogszabálynak a címzettek számára egyértelműen értelmezhető szabályozási tartalommal kell rendelkeznie.”

A második a hatályos büntetőeljárás törvényből (2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról):

„74. § (1) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság – e törvény eltérő rendelkezésének hiányában – a büntetőeljárásban részt vevő személyt az őt érintő eljárási cselekményt megelőzően a jogairól tájékoztatja és a kötelezettségeire figyelmezteti.

(2) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a büntetőeljárásban részt vevő személlyel történő kapcsolattartás során törekszik arra, hogy a büntetőeljárásban részt vevő személy a vele közölteket megértse és magát megértesse.

(3) A (2) bekezdésben meghatározott cél elérése érdekében a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a kapcsolattartás során

a) egyszerűen és közérthetően fogalmaz,

b) figyelembe veszi a büntetőeljárásban részt vevő személy állapotát és személyes jellemzőit, valamint

c) meggyőződik arról, hogy a büntetőeljárásban részt vevő személy a vele szóban közölteket megértette-e, ennek hiányában a közlést megmagyarázza.”

Az állam szervezeteinek kommunikációja könnyebben válna közérthetővé, ha a tevékenységüket szabályozó jogi szövegek eleve közérthető nyelven születnének. Egy bevett kulturális gyakorlat megváltoztatásához persze fontos, de semmiképp nem elégséges lépés a jogszabályváltoztatás. Több lehetőség is van arra, hogyan tehetne az állam a közérthető kommunikáció fejlesztéséért: ismeretterjesztéssel, kutatással, készségfejlesztéssel, no meg a továbbképzésben is teret kellene adni a gyakorlásának. A legfontosabb persze, hogy az állami döntéshozók elkötelezzék magukat a változtatás mellett.

csorbítja a jogbiztonságot

Nélkülözhetetlen, hogy közérthető jogszabályok szülessenek egy olyan világban, ahol azok sokszor és gyorsan változnak. A „bikkfanyelv” elhomályosítja a

jelentést, ez pedig az értelmező bizonytalansághoz vezet, ami csorbítja a jogbiztonságot. Az elmúlt évben a koronavírus megjelenése és a veszélyhelyzet bejelentése óta még több új, nemritkán egy-kétnapos határidővel hatályba lépő, gyakran változó kormányrendelet szabályozza a mindennapi életet. A vírussal kapcsolatos kormányzati intézkedéseket koordináló „operatív törzs” sajtótájékoztatókon használt, kifejezetten bürokratikus nyelve humor forrása lett a sajtóban és a közösségi médiafelületeken. Ugyanígy a veszélyhelyzet során meghozott rendeletek szövegei. Például a Magyarországra beutazáshoz kötött karantén szabályok egy részlete (408/2020. (VIII. 30.) Korm. rendelet a járványügyi készültségi időszak utazási korlátozásairól):

„10/A. § (1) Ha a Magyarországról történő kiutazás célja olyan üzleti vagy gazdasági célú tevékenység, amelynek tényét a magyar állampolgár Magyarországra történő visszautazásakor igazolja, a magyar állampolgár a kiutazást követően Magyarország területére korlátozás nélkül beléphet.”

Ez a törvényhely lényeges szabályt tartalmaz. Hogyan lehetne érthetőbben megfogalmazni? Például így: „Magyar állampolgár külföldi utazásáról karanténkötelezettség nélkül beléphet Magyarország területére, ha utazásának oka

üzleti vagy gazdasági célú tevékenység volt, és ezt az okot igazolni tudja visszautazásakor.”

A homályos és bonyolult jogi nyelv használata az élet minden területén kellemetlenségeket okozhat. De mi a helyzet, amikor az ember szabadsága a tét?

Minél nagyobb az eljárás tétje, annál fontosabb a közérthető tájékoztatás

Bár a pszichológiában egészen mást jelöl, jogi szaknyelven terheltnek nevezünk, aki ellen büntetőeljárás indult. Ez a gyűjtőfogalom arra való, hogy az eljárás szakaszától függetlenül is egy szóval tudjuk jelölni, hogy arra az emberre gondolunk, akinek a terhére, akivel szemben folyik az eljárás. A büntetőeljárás egyik szereplő számára sem kellemes folyamat. A terheltnek a törvény értelmében kötelező eltérnie a hatóság tevékenységét, de a törvény jogokat is biztosít számára, amik a hatósági önkényvel szemben garanciaként működnek. A büntetőeljárás elején, amikor valakit gyanúsítottként kihallgatnak vagy letartóztatnak, különösen fontos számára, hogy a legalapvetőbb jogai világosak legyenek (például a hallgatáshoz vagy a védelemhez [ügyvédhez] való jog). Ezt szaknyelven a tájékoztatáshoz való jognak nevezünk, ami a tisztességes eljárás egyik alappillére. Ez azért fontos, mert ha valaki ellen büntetőeljárás indul, de nem érti meg a jogait, nem is tud élni velük.

félelemkeltő

A szabálysértési eljárásnak is nagy tétje lehet, mert egy be nem fizetett pénzbírságból könnyen lehet szabálysértési eljárás, amit büntetés-végrehajtási intézetben, tehát börtönben hajtanak végre. Teljesen piti ügyekből, nagyon enyhe közlekedési szabálysértésből (például egy biciklilámpa hiányából) vagy akár az idén tavasszal történt „dudálós tüntetésekből” is lehet ilyen. Tapasztalataink szerint

még nagyon magasan képzett, középosztálybeli ügyfeleink is nehezen értelmezik a hatóság közléseit: jegyzőkönyveket, leveleket. Az eljárás a laikus számára önmagában is félelemkeltő, gyakran túlzó képzetek társulnak hozzá.

Szerintünk az igazságszolgáltatásnak, az állam hivatalainak fontos feladata, hogy érthetően kommunikáljanak az állampolgárokkal – hogy kisebb legyen köztük a távolság, hogy a meglévő hatalmi egyenlőtlenség csökkenjen. Különösen fontos ez a kiszolgáltatott társadalmi osztályok esetében: minél távolabb áll az egyén nyelvhasználata a hivatali nyelvhasználatától, minél kevésbé rendelkezik valaki olyan típusú kulturális és kapcsolati tőkével, mint a középosztályba tartozók, annál kiszolgáltatottabb terheltként vagy szabálysértési eljárás alá vont személyként. Tehát a hatósági nyelvhasználat mélyíti a társadalmi egyenlőtlenségeket, és konzerválja a hatóság és az egyén közti egyenlőtlenséget.

Közérthető büntetőeljárást szeretnénk

A Magyar Helsinki Bizottságban kollégáimmal jelenleg is azért dolgozunk, hogy a hatósági szereplők által a szabálysértési- és büntetőeljárásban alkalmazott „bikkfanyelv” közérthetőbb legyen. A szervezetünk jogsegélyszolgálatához érkező panaszok és az ügyvéd kollégák mindennapos tapasztalataiból egyértelmű: a hatóságok szövegei annyira nehezen érthetők, hogy néha még szakembereknek is időbe telik, mire megfejtik azokat. Hadd osszak itt meg kettőt a kedvenc példáink közül!

„Tudomásul veszi az ítéletet?” – minden ítélethirdetéskor elhangzik a kérdés. A hétköznapi nyelvhasználatból kiindulva nagy eséllyel úgy értjük, megértette az ítéletet, pedig a szaknyelvben azt jelenti, nem fellebbez ellene.

„A határozat ellen, annak *közlésétől számított 8 napon belül* az eljárás alá vont személy vagy képviselője az érdemi határozatot hozó szabálysértési hatóságnál *kifogást nyújthat be*” – előfordul, hogy a határozatot postán kézbesítik. Ha valaki nem szakember, világos számára, hogy a határozat közlésének időpontja mit jelent? Több különböző dátumról van szó: a határozaté, a feladásé, az érkezésé és az átvételé. Postai érkezés esetén a közlés időpontja a levél átvételének időpontja, ez elég fontos információ, jó lenne világosabban fogalmazni.

Programunk nemzetközi kutatási projekttel indult 2015-ben. Ennek részletes eredményei itt találhatóak: **rövid leírás, országjelentés**, a büntetőeljárás kezdeti szakaszában átadott hatósági tájékoztató érthetőségéről szóló szociolingvisztikai **kutatás jelentése**. A jelenleg futó program a kutatási eredményeken alapszik: 15 EU-s országban a büntetőeljárás kezdeti szakaszában elhangzó terhelti tájékoztatókat írjuk át, hogy érthetőbb legyen; ügyészek, ügyvédek, rendőrök, bírák képzésének módszertanát dolgoztuk ki, idén nyáron pedig elkészültünk egy **online tananyaggal** 10 nyelven, ez elsősorban szintén a büntetőeljárás hivatalos szereplőinek szól. Van egy szórakoztató **kvízünk** is a büntetőeljárás mindennapjaiból hozott konkrét példákkal.

ki fizet

Meggyőződésünk, hogy lehet közérthetőbb a jogi nyelv anélkül, hogy a pontosságán csorba esne, igaz, sok munkával jár egy szaknyelven megírt szöveget közérthetővé tenni. Hamarosan elkészül a terheltek legfontosabb jogairól szóló alternatív

tájékoztatónk. A rendőrségen felolvassák a gyanúsított jogait, többek között, hogy „A Be. 75. § (1) bekezdése alapján tájékoztatom, hogy jogai érvényesítésének megkönnyítésére költségkedvezményben részesíthető, ha jövedelmi és vagyoni viszonyai miatt a bűnügyi költséget vagy annak egy részét nem képes viselni.” Ebben a szövegben a Be. a büntetőeljárás törvény rövidítését jelenti, de a törvényi hivatkozást akár el is lehetne hagyni, mivel a terheltnek valószínűleg nincsen rá szüksége a gyanúsított kihallgatásán. Az alternatív terhelti tájékoztatónkban ugyanez így szerepel majd: Ki fizeti a kirendelt védőt? Ha Önt elítélik, akkor az ítélet után Önnek kell fizetnie a kirendelt ügyvéd díját és költségeit. Ha rossz az anyagi helyzete, kérheti, hogy az állam fizessen Ön helyett. Ehhez keresse meg a Kormányhivatalon belül működő Jogi Segítségnyújtó Szolgálatot, és kérjen „költségkedvezményt”.

Bízunk benne, hogy így hozzájárulunk a szakmai szemléletváltáshoz, s ezután a jogászok csak egymással beszélnek jogi nyelven, és megtanulnak a laikusok nyelvén is kommunikálni. Persze most is vannak pozitív tapasztalataink a büntetőeljárásban dolgozó szakemberek körében: találkozunk olyan bírósággal, rendőrséggel, ahol lelkiismeretesen és jól fordítanak magyarról magyarra, az elmúlt másfél évben pedig az összes képzési csoportunk megtelt; látszik, hogy a szakmájukat hivatásként gyakorlók nyitottak a változásra.

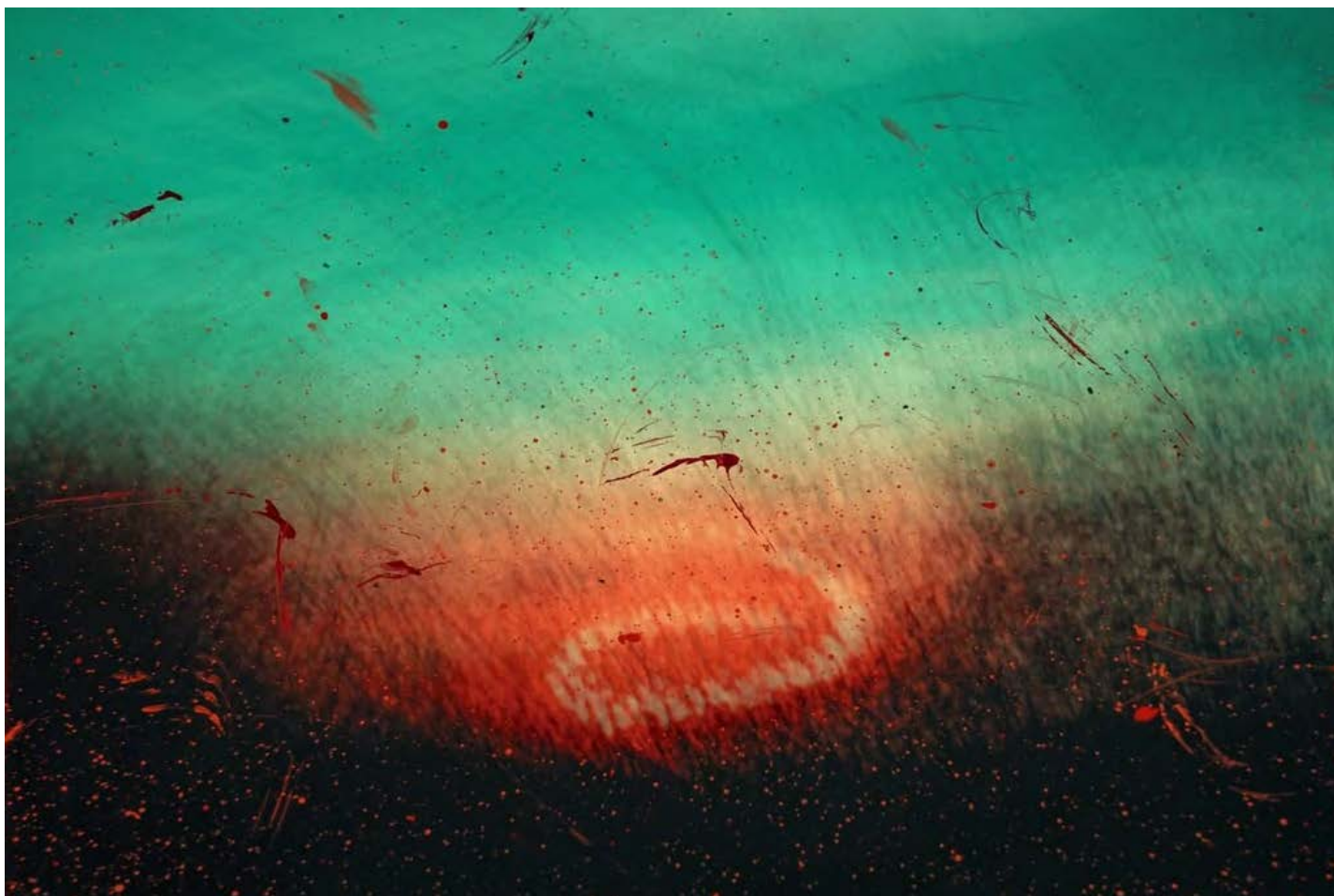
Szeretnénk, ha a közérthető kommunikáció a jogi, rendvédelmi szakemberek képzésének-továbbképzésének részévé válna.

kép | unsplash.com

Taizs Gergő

FORRÁSPONTON TÚL, KIHÜLÉSEN INNEN

2021-01-23 | VERS

Kifoszthatatlan tengerekről álmodsz,
az ősseves különös forgású
szerveződéséről, ízek és színek
szintéziséről, a kavargó formákat
egybeolvasztó nagyanyádról, aki jóízűen
bólogat, a tálból még egy kanálnyit
tányérodra szed, majd visszamerül az anyag

áramló folyamába. Ezt a végtelent
kellene megértened, és az össze-össze-
koccanó porcelánok finom zaját.

Díszhalak akvárium-magánya ül
tekintetedbe, üveges szemmel bámulod
a test lassú illanását. Beleszédülsz
a terítő örvényeibe, koncentrálni
próbálsz, az evőeszközbe kapaszkodsz,
megtartod vele a csend súlyát.
Kikanalazod a felületek közti távolságot,
hogy az éjjel tömegvonzása újra tapinthatóvá
gyúrja felpuhult húsodat. Végül
a csillapíthatatlan ébredés.

kép | Jr Korpa, unsplash.com

Taizs Gergő

HOLTTÉR

2021-01-10 | VERS

Azt mondtad, a holttérben történnek
az igazán lényeges dolgok,
a feltételezés vakfoltja mögött,
hogy valóban ott rejtőznek
a takarásban, a látószögön kívül,

tapintható távolságban, az észlelésből
nyíló fekete lyukak peremén,
kiszámíthatatlanul. A megismerésre
váró tér intim jellegéről beszéltél,
a sejtés izgalmáról, hogyan sajátítod ki
a folyton megújuló ismeretlent,
mint bokrok tövisén fennakadt
pillanatot, hogy feltöltsed a bármi
könnyűségével. Amikor az sem
zavar, hogy a következmények ugyanúgy
beláthatatlanok, mint a görbületek.
Meséltél a jelenlét és hiány
esetlegességéről, hogy mindez tőlünk függ,
és a szomszédos felületek viszonyától.
Búcsúzóul kérted, hazafelé menet
csukott szemmel tegyek pár lépést
a zsúfolt sétálóutcán. Olykor
egy botlás is elég a felismeréshez.

kép | Adrien Converse, unsplash.com

Szirmai Panni

FESTÉKRÉTEGEK KÖZÖTT

BESZÉLGETÉS KOVÁCS LEHELLEL

2021-01-06 | INTERJÚ

Kovács Lehel Sepsiszentgyörgyön született, Budapesten végezte el a Képzőművészeti Egyetemet, jelenleg Németországban él. Képein az ember által hátrahagyott tárgyak sajátosan értelmezik a tájat, a teret. A festőt a képzőművészet és az ökológiai

gondolkodás lehetséges kapcsolódási pontjairól kérdeztem.

Hogyan jelenik meg művészetében az ökológiai érdeklődés?

Tizenöt éven át nem tudtam a tájképen kívül más témát elképzelni. Festettem cementgyárat, átjátszótoronyt, tájban, utak mellett megjelenő hirdetőtáblákat, az ipari környezet is foglalkoztatott. Soha nem volt célom, hogy „csak” ökológiai problémákra reflektáljak, de tudatosan választottam olyan témákat, főleg az utolsó három évben, amelyeken a természet fájdalmas kontrasztban áll a megjelenített vizuális környezettel.

A közelmúltban festett képeim a háttér és előtér viszonya különös: mintha a térből és időből kiragadott csendéletek a levegőben lebegnének. Hogyan talált rá erre az alkotói formára?

Néhány évvel ezelőtt azt éreztem, hogy az addigi – jórészt egyetlen – témám, a táj nem elégít ki. Kezdett rutinszerűvé válni a tájképhez kapcsolódó munkám, ezért új utakat kerestem. Korábban kétféleképpen festettem tájat: terepen és műteremben – fénykép segítségével. A tájaimhoz sokszor több fotó elemeit kombináltam, mintha montázst készítenék, bár ezt a kép nézője nem tudhatta. Ebben a műtermi munkában akartam jobban elmélyedni. Csendéleteket festettem: eleinte csak letettem az asztalra vagy a padlóra tárgyakat, majd a falon szögre akasztottam egy-egy ruhadarabot, gázmaszkot. Szinte újratanultam a festészeti folyamatot. A plein air festészetben megszerzett készségeknek köszönhetően kibővült az eszköztáram. Érdekelt, hogyan tudok a háttérrel játszani, kísérletezni.

az időt akartam megragadni

Elképzeltam a félmúltunkat magukban hordozó falakat: leginkább vidéken láthatók még a tapéta helyett mintás hengerelt falak. Beszereztem ilyen hengereket, és felrémlett előttem, hogy a fal, amit hengerrel festek, valaha valaki otthonának a része volt. Az időt akartam megragadni a képekben, a változást, a pusztulást, és azt, hogy kapcsolatba kerül a múlt és az újdonság. A tárgyak úgy

Elképzeltam a félmúltunkat magukban hordozó falakat: leginkább vidéken láthatók még a tapéta helyett mintás hengerelt falak. Beszereztem ilyen

szerepelnek a falak előtt, mintha birtokba vennék a teret. A képek kérdéseket vetnek fel. Milyen tereket látunk? Kik lakták vagy lakják a tereket? Hogy kerülnek oda a tárgyak? Egyáltalán: fontos mindez?

A másik út, amikor a festőhenger nem vet fel idézetet, a háttér a színek, foltok, gesztusok sajátos rendszeréből épül fel. Ez elé kerül a tárgy vagy állat, és így hoz létre a háttérrel sajátos kapcsolatot.

Termik, 2013

A Termik című, 2013-as siklóernyős kép – az ebben az időszakban készült festményekhez hasonlóan – új megvilágításba helyezi a tájkép műfaját. Hogy látja a tájkép aktualitását, kortárs lehetőségeit?

Bármilyen műfajnak lehet aktualitása és létjogosultsága, a kérdés, hogy ki, milyen szándékkal műveli. Tájkép-sorozattal diplomáztam a Magyar Képzőművészeti Egyetemen 2000-ben, és ez akkoriban meglehetősen szokatlan volt. A műfajt a szakma egy része halottnak tekintette. Én azonban mindaddig csak ebben a műfajban alkottam, amíg érvényes kereteket nyújtott. A tájkép motívumként, illetve kompozíciós keretként néhány kortársamnál is megjelenik, nekem a táj egy időszakban mindent kínált. Előbb az idillt kerestem és láttam meg benne, kiránduló alakokat festettem. A képeim kapcsán párhuzamként gyakran említik a nagybányai festőiskolát, de inkább a forrás közös: a francia plein air festészet. Számomra az egyik legnagyobb inspirációs forrás nem az impresszionizmus, hanem az azt megelőző generáció festészeti törekvései, a francia realizmus, Corot, Courbet, Pierre-Henri de Valenciennes vagy Constable festészete. Magával ragadott ez a világ, miközben Ferenczy Károly vagy Mednyánszky művészetéért is rajongtam. A holland tájképfestészet és az olasz reneszánsz festmények tájképi hátterei is inspiráltak.

édenkerti állapotok

Ebben az időszakban jelentek meg képeimen a tájsebek. Korábban kerültem a témát a képeimen, mert megviselt a környezeti rombolás. Ezért olyan képeket készítettem, mintha még napjainkban is édenkerti állapotok uralkodnának. Könnyebb volt elviselnem a környezeti pusztulást, ha képépítő elemekként elfogadtam az ipari létesítményeket.

Tájképeim harmadik nagy csoportja 2007 után született. A szürkületi tájba belehasító fénycsóva, a természetes fényhatások ütköztetése a mesterséges fényforrással képszerző elemmé vált. A szürkület furcsa átmenet: nem nappal, de még nem éjszaka, élesen kirajzolódnak a kontúrok a még fényes ég előtt. A pszichológiai hatása is érdekes, a téma csak sejthető, egyszerre melankolikus, békés vagy nyugtalanító. A szürkület mint természeti jelenség magában hordozza az átalakulás, a váltakozás ciklikus örökkévalóságát, monumentalitását. Ebbe a jelenségbe hasít a jellegzetesen mülékony, ember alkotta fényforrás, legtöbbször a sorozatot ihlető autóreflektor.

Milyen szerepet vállalhat a mai ökológiai válság enyhítésében a művészet?

Vannak művészek, akiknél az ökológiai elköteleződés erőteljesebben jelentkezik, mint az én esetemben. Ezzel együtt a művészet sokat tehet a rendelkezésére álló eszközökkel, felhívhatja a figyelmet a problémára. Itt Németországban, ahol élek, az ökológiai szempontok az élet egész területén egyre hangsúlyosabbak. A falunkban ahol lehet, kis foltokban vadvirágokat ültetnek, hogy a méheknek és más rovaroknak legyen tápláléka, a helyi tanya udvarán tájékoztató képanyag van arról, hogy egy hektáron melyik haszonnövény hány tonna szén-dioxidot köt meg. A falunk Németország legfiatalabb nemzeti parkja területén fekszik, ahol most visszaadnak egy területet a szárazföldből a tengernek, hogy a hajdani természetes vizes élőhely újra a régi gazdagságában tündököljön. Ebben a helyzetben magától értetődik, hogy az itteni művészeti iskola, a Designakademie Rostock diákjai évről évre kapnak a klímavédelemmel, természetvédelemmel kapcsolatos feladatokat. A téma a mindennapok része lett.

Esti autóút 7, 2011

A tájképeket felváltó festményein, az elvont képi világot megjelenítő háttér előtt tűnnek fel halak és más állatok. Hogy viszonyul az absztrakcióhoz? A képeket – a figurális elemektől eltekintve – vizsgálhatjuk az absztrakt expresszionizmus felől?

Fontos számomra a figurális motívum, ugyanakkor a képfelületeim egyre nagyobb hányada absztrakt felületként is értelmezhető. Egyetemista koromban népszerűek voltak a különböző absztrakt tendenciák, de engem akkoriban csak marginálisan érintettek meg. Mostanában egyre nagyobb vizuális örömet jelent a színek, struktúrák, folt- és gesztusrendszerek alkalmazása. A képépítés szerves része lett, hogy absztrakt felületekben gondolkozom, de ez nem eredményez teljesen non-

figuratív festményeket. Nem érdemes az absztrakt expresszionizmus felől nézni a képeimet, hiszen az absztrakt képsík mögött legtöbbször meghúzódó felfogás határozottan elutasítja a realista festészeti törekvéseket, én viszont ezekben a képekben is élek a realizmus lehetőségeivel. Azt hiszem, az emberi agy úgy működik, hogy amit lehet, megpróbál beazonosítani. Ha az absztrakt képsík elé reális motívum kerül, ez a valódi elem képes a körülötte lévő teret a befolyása alá vonni. Ha a tárgyról a síkra vetülő árnyékot használok, az agy máris dekódolja a térbeli helyzetet, és megnyugszik a felismerésben. A pillanatnyi megnyugvás után persze újabb kérdések merülnek fel.

A Töredék cukortartóval című, 2019-ben festett képe egy művészettörténeti klasszikusra reflektál. Miként hatnak művészetére az elődök?

Amikor a grisaille technikáról tartottam kurzust, a kép egyik fázisát festészettechnikai példaként mutattam be a tanítványaimnak. A kurzus második felében a parafrázis volt téma, ehhez alakítottam tovább a képet. A kép születéséhez hozzájárult, hogy rajongok Vermeer művészetéért, és érdekel, milyen lehetőségeket rejt a parafrázis. A képben így találkoztak a pedagógiai és a művészeti szempontok.

Töredék cukortartóval, 2019

Több sorozatot készített természetből vett elemekkel, például halakkal, fákkal. Van jelentősége, hogy milyen halak és fák szerepelnek a sorozatban?

Az Open Water sorozat képein két halfajta jelenik meg, a szélhajtó küsz és a vörösszárnyú keszeg. Mindkét hal őshonos, gyakori a magyar vizekben. A sorozatban szereplő hal általában kiszolgáltatott helyzetben van a képeimen. Az egyik beragadt a festékrétegek közé, a másik a térrétegek fölött lebeg. Ők számomra a rejtély szimbólumai, azt jelképezik, hogy mennyire más életkörülmények között élnek, mint mi, hiszen vízben és kopoltyúval lélegeznek. Nem adnak ki hangokat, némák. Vergődésük a szárazon megindító.

sebezhetőek vagyunk

Egy időben horgásztam, de ma már nem akarok élőlényeket elpusztítani. A hal a saját közegében siklik, szabad, azt elhagyva pusztulásra ítéltetett.

Az állat kiszolgáltatottsága az emberi létre is utal, hiszen mi is sebezhetőek vagyunk. Az ember is biológiai lény (is) és bár látszólag uralja a földet, valójában éppúgy kiszolgáltatott a természeti erőknek, mint a többi élőlény.

Fontos számomra, hogy valamilyen formában a saját (társadalmi és abból fakadó érzelmi) helyzetem is megjelenjen a képen. Az új országba költözés például sok nehézséggel és új hatással jár együtt, eleinte úgy éreztem magam, mint a közegét vesztett hal. A forma, motívum belső átéltsége nélkül nem tudok és nem akarok képet festeni.

Open Water No.3, 2018

Egy másik sorozatban a lakótelepi lakásokban korábban népszerű, erdőtapétára emlékeztető fák jelennek meg a háttérben. Ez a sorozat, illetve az elhullott leveleket ábrázoló képek melankolikus hangulata is a klímaválsághoz köthető?

Ebben a sorozatban egyszerre teremtek és tüntetek el motívumokat. Festés közben azt érzem, hogy az élet körforgása jelenik meg a vásznon. Valami születik, fejlődik, majd eltűnik. Érzékeny egyensúlyi állapot eredménye, amikor elkészül a kép. Az *Erdőmben a fák*-sorozatot a kertünket határoló erdősáv fáit ihlették. Izgalmas formákat öltenek, nagyon erős, akár karvastagságú indaként tekeredik a fákra a borostyán. Megfogott a finom moharéteg, ami a fákat egyöntetű zöldbe öltözteti. Az erdőnek ez a része különleges, szürreális, víz alatti optikát ad a látványnak. Ehhez kapcsolódik, hogy az erdő egyik szakasza közvetlenül a tengerparton ér véget. Természetes folyamat, amit amúgy a klímaváltozás is felgyorsíthat, hogy a tenger kimossa a fák gyökerei közül a homokos talajt, és a fák kidőlnek. A part tele van kidőlt fatörzsekkel. Az erdő így bemutatja az életet és a pusztulást is.

a törzsek egyénisége

Először színes alapot festettem: megfestettem a fákat, majd festőhengerrel transzparens zöldet hengereltem a vásznonra. A hengerelés nem teljesen mechanikus folyamat, egyfajta irányított

spontaneitás jellemzi. A konkrét és éles körvonalú fák a táj sugallta atmoszférát közvetítik. Nem törekedtem teljes realitásra, a fák sok esetben olyanok, mintha lebegnének, ám a törzsek egyénisége érvényesül. Erre a rétegre jön spaklival az újabb réteg, ami neonszínekkel furcsa diszharmóniát idéz elő. Itt valóban eszembe jutott a lakótelepi erdőtapéták világa is, mintha a falon lennének ezek a színsávok, ugyanakkor különleges, sugárzó fényhatást is el akartam érni. A vízszintes, vékony sáv utalhat a falak világára, illetve a mozdulatlan vonal felerősíti a közeg-idegen elem jelentőségét. Legyen ez a kép rejtélye.

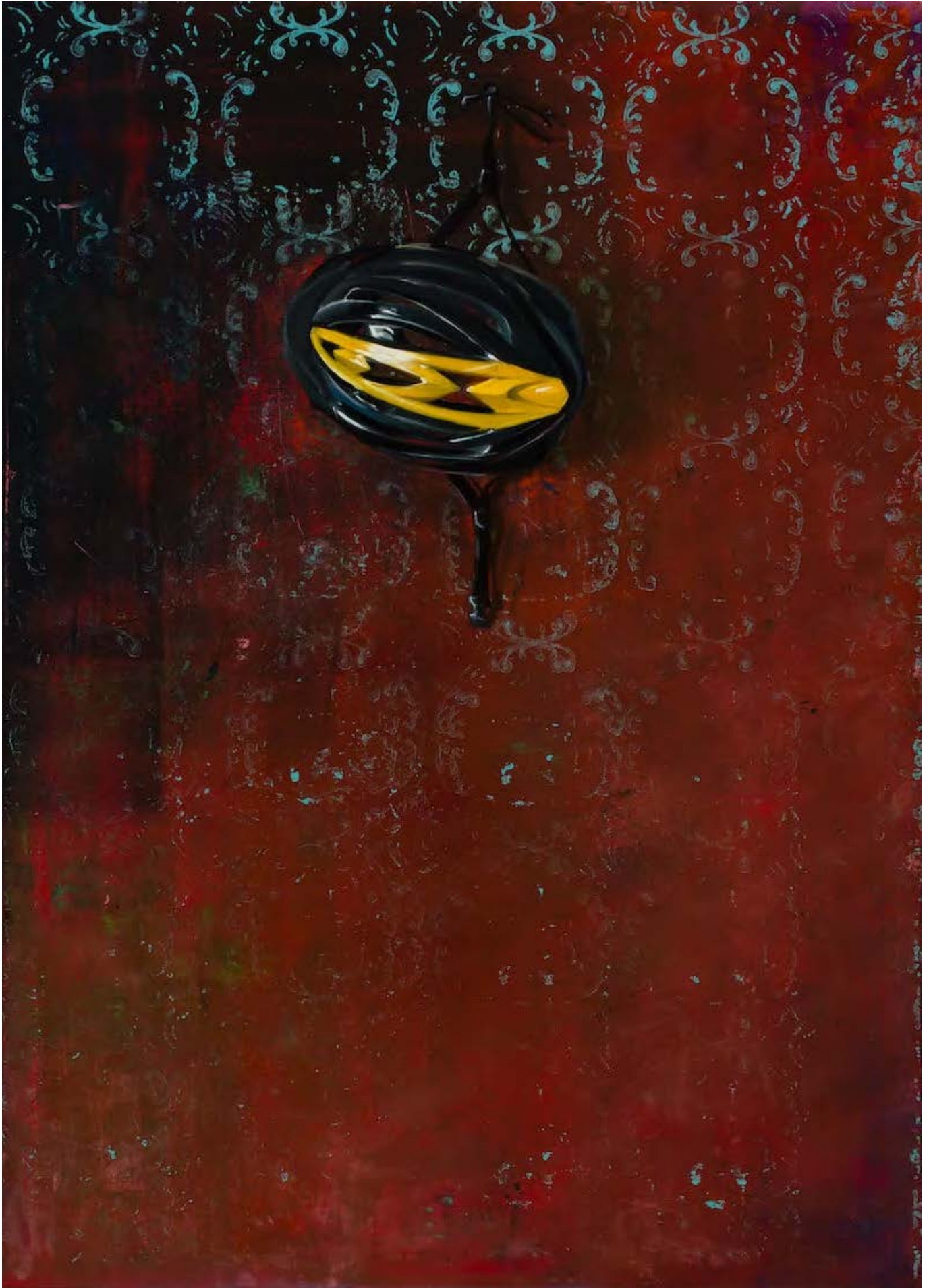
Avar, No. 5.

Az *Avar*-sorozat négy hónapnyi alkotói csend, kiüresedettséggel született. Belső okok miatt elapadt minden alkotói energiám, amit korábban soha nem tapasztaltam. Majd egy márciusi reggel kimentem a házuk kertjébe és összegyűjtöttem pár maréknyi falevelet, amelyek előző őszelelől maradtak meg. Leterítettem a műterem padlójára, és festeni kezdtem. A sorozat magán hordozza a négyhónapos, dermesztő alkotói csend lenyomatát, az elmúlást és a feltámadást. A színvilág, illetve a kék spaklínymok a természeti forrásra utalnak. Az erdőben a mély pocsolyák, kis

tavacskák szinte feketére színeződnek, ebből ragyognak ki a vízbe merült falevelek. A kék színnel a víz és fény csillogását idéztem meg – az adta a kompozíciók végső formáját.

Ha a kísérletező folyamat része a tárgyak és a háttér interakciója, a természetközeli képek ellenpontjaként értékelhető a biciklis sisak vagy a melltartó beemelése a képbe? Mintha ezek a tárgyak a civilizációt szimbolizálnák a képen.

Bizonyos tárgyaim megérintenek, ezek adják a képek magját. Hordozhatnak személyes kötődést, mint a konkrét személyhez kapcsolható melltartó. Ha megvannak a tárgyaim, kell még a festői alap. Ilyen értelemben a vászon választja ki a tárgyat. Absztrakt falat idéző alapot festek, ahol nagy szerepe van a rétegeknek, színeknek, harmóniaknak, felületeknek. Több alap is készül, akár szimultán, és később döntöm el, melyiken milyen tárgy kerül elé, mi lesz a figuratív elem a képen. Így sokkal szabadabban, gátlásoktól mentesen festem meg a nonfiguratív felületet.

A tárgyaimat a képfelülethez próbálom. A biciklisisakhoz megszületett alap egy hajdani szalon színvilágára emlékeztetett. A sisakot ez az alap kívánta meg, ekkor körvonalazódott bennem a felfedezőút víziója, ahol valószínűtlen világok érintkeznek egymással. A képen idősíkok és társadalmi síkok érnek össze. Itt is megjelenik az illékonyág, a feloldottság, a sodródás az időben, a helyfoglalással szembenálló statikusság. A biciklisisak számomra a szabadság, a tudatos élet, a felfedezés és a szabad levegőn mozgás eufórikus hangulatának szimbóluma.

felső kép | Erdőmben a fák, 2018

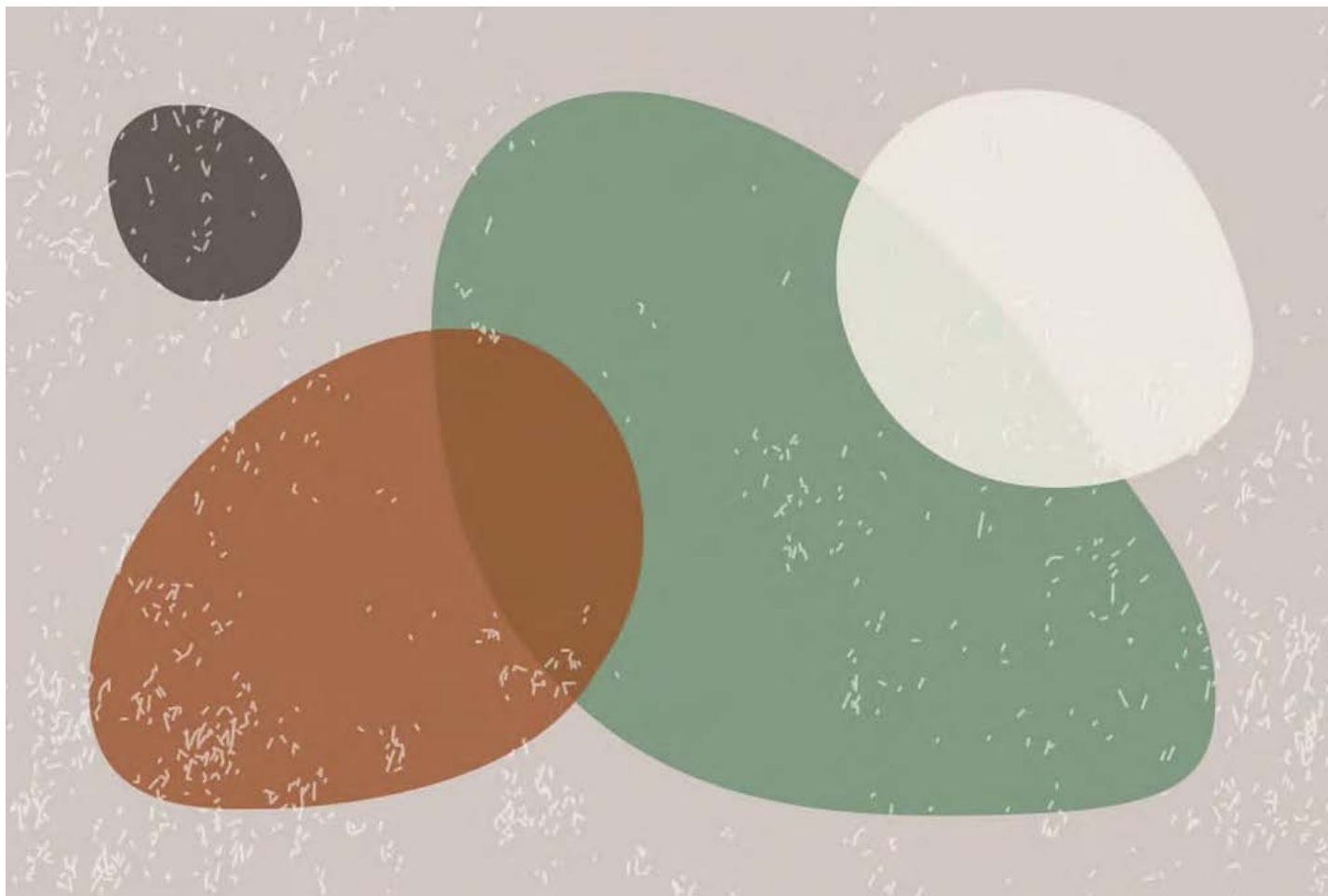
A képeket a művész bocsájtotta rendelkezésünkre.

Lipták Ildikó

ROSSZABB IS LEHETETT VOLNA

ÁCS JÓZSEF ÖSSZEESKÜVÉSEK CÍMŰ KÖNYVÉHEZ

2021-01-19 | NOVELLA

– Kicsim, leveled jött, tértivevénnel, biztos a doktori miatt.

Csak ezt a „kicsim”-et ne tenné hozzá! A disszertáció bő fele hiányzott még, amikor az anyja a születésnapján, csak úgy mellesleg, egy irha kesztyűvel együtt átadta a sárgaréz ajtótablát, rajta „Doktor H” felirattal.

– Ha kirakod, kiugrom az ablakon.

Mit írnának a doktoriról? Lehet, hogy az intézet miatt jött valami. Mondjuk, hivatalosan is közlik, hogy nem kutathat, vagy valami hasonló.

– Kibontsam? Szívesen felolvasom.

Azt meghiszem.

– Nem, ráérek elolvasni, nem hinném, hogy sürgős.

fordított szereposztásban

Nem megy ki a fejéből az osztályon töltött utolsó napja. Mennyi minden történt! Addig azt gondolta, nyugis hely ez, ahol mindent N intéz, N tart össze, N tüntet el, tehát

nélkülözhetetlen a jelenléte, nélküle még az épület is összedőlné. Erre kirúgják. Talán rosszul ítélte meg, és nem ő működtette az osztályt, csupán túlkontrolláló személyiség, aki mindenbe beleártotta magát. Feleslegesen. És amiket B mondott A-nak! A meg úgy viselkedett, hogy szinte el is lehetett hinni róla. Pygmalion-hatás. Mint akit kicseréltek. Elképzelhető, hogy ilyen sikeres volt a terápia, vagy... Vagy mi? Csak nem hisz egy bolondnak? B-nek üldözési mániája van, ez kétségtelen. Legyünk pontosak: paranoid pszichotikus zavar. Ő meg, különösen ebben a felbolydult helyzetben, igyekezett láthatatlan lenni, ahogy az egyetemen tanították a pszichológus megfigyelői attitűdjéről. Semmihez nem szólt hozzá, s amint megpróbálták bevonni a vitába, azonnal távozott, azzal az indokkal, hogy be kell menjen az egyetemre. Az orra előtt lomhán elhúzó busz hátulját nézte – pisilnie kell, sürgősen, még annál is sürgősebben. Úgy döntött, visszamegy az intézetbe, igyekszik úgy besurranni, hogy ne vegyék észre. Már csaknem ráfordult az intézet előtti bokros ösvényre, amikor meglátta A-t és N-et. Együtt jöttek ki a kapun. Egyáltalán nem úgy, mint nővér és gondozottja. Vagy ha mégis, hát inkább fordított szereposztásban. N hevesen magyarázott, mindkét kezével gesztikulált, s a baljában tartott tömött szatyor, mint egy kövér hal, ficáncolt előtte. H nem akarta, hogy észrevegyék, s meg

kelljen magyaráznia, miért megy vissza. Mindig is kellemetlennek találta, hogy a testi dolgairól beszéljen, ezért szinte sohasem nevezte nevén az ürítéssel kapcsolatos cselekvéseket. Introspekció: szégyen.

Talán a páros még nem látta meg, gyorsan az egyik bokor mögé lépett. Épp csak be kellett húznia a nyakát, hogy ne látszódjék. De viszonylag távolról ki lehetett venni egy-egy mondatfoszlányt. N nem is beszélt, hanem köpködte a szavakat. „A mássalhangzókat úgy megnyomja, hogy lyukat üt a járdába” – gondolta H.

– Az a geci... Azt hiszi, hogy velem... De majd én... Micsoda egy rohadék! Azt hiszi, talál még egy olyan marhát, aki elrendezi a gyógyszerbizniszeit? Hogy dögölne meg!

Nem várt feleletet, de A nem is próbált válaszolni, mégis úgy figyelt és bólogatott, mintha számítana odaadó figyelme. Amikor elmentek mellette, megérezte N illatát. Vagy az Intézetét. Eddig azt hitte, a jellegzetes szag a kórházhoz tartozik, de ekkor, ott, rájött, hogy talán N szaga járta át az egész intézményt, és nem fordítva. Jó lenne ezt megmondani neki, hátha megnyugodna és örülne. Persze, neki illatot mondana.

Korábban sosem látta A-t hátulról. Szinte nőies, a csípőjénél is keskenyebb válla van. Különben piknikus testalkat, cyclozim, kóros esetben mániás depresszió lehetséges.

a prefrontális kéregben

Végül nem ment vissza a mosdóba, és a megállóban várakozó A-hoz és N-hez sem csatlakozott. Hogy magyarázza, hogy miközben előbb jött ki a kórházból, később ér

a pár méterre lévő megállóba? Úgy döntött, a sötét, havas úton elindul lefelé a hegyről. Mindössze két autóval találkozott, az egyik felfelé, a másik lefelé ment, és az utóbbi megállt mellette. Egy férfi ült a volánnál, sohasem látta a kórházban, mi a fenét keres itt? Persze, följebb is van még egy-két intézmény. De miért akar felvenni egy idegent? Fokozott aktivitás a dorzális striátum területén, vagy kisebb

szürkeállomány a prefrontális kéregben? Nem mindegy, mert ettől függ, hogy nemcsak a hegyről viszi le, de még haza is szállítja, vagy elkanyarodik egy kietlen útra, és megerősokolja, majd megöli. Esetleg fordított sorrendben. Rövid hezitálás után beült mellé („Soha ne higgy egy idegen férfinak, de még ismerősnek se!”), és néhány tétova mondat után már úgy beszélgettek, mintha mindig ismerték volna egymást. A szükségesnél sokkal hosszabb úton mentek haza. H nem tudta eldönteni, hogy S nem ismeri a várost, vagy ilyen kellemes társaságnak találja őt. Mire hazaért, többször is úgy érezte, hogy a húgycsöve görcsöt kap a vizeletvisszatartástól, mégis szívesen ült a nem kimondottan jóképű férfi mellett. Közel másfél óra alatt ért haza, L, az anyja magán kívül volt, legalább nyolcszor hívta ezalatt, ám a telefonja lenémítva lapult a zsebében.

– Anya, harmincegy éves vagyok.

Basszus, harmincegy, és nemcsak hogy otthon lakik, de soha nem volt normális munkahelye! Az anyja ragaszkodott hozzá, hogy a doktori mellett ne menjen állásba, ő meg belement. Kodependencia.

Nem cseréltek telefonszámot S-sel, nem is beszéltek meg semmit a jövőre, de H innentől mindennap úgy lépett ki a házukból, hogy remélte, ott várja őt az a kék kombi. Kék? Ebben sem volt biztos, a márkáját sem figyelte meg, mindenesetre szilárdan hitte, hogy azonnal felismerné, ha meglátná. A városban is folyton az autókat figyelte. A négyeshatoson ülve többször elszédült, ahogy a forgalmat vizslatta. Hol az egyik, hol a másik oldalon kígyózó kocsisoron szaladt végig a tekintete. Egyszer megpillantott egy hasonló autót, le is szállt a villamosról, de nem S ült benne. Lehet, hogy nem kék, nem is kombi? Hogy kell keresni egy ételfutárt, akinek a teljes nevét sem tudja? Talán, ha rendszeresen rendelne. De a végtelen számú hely közül melyikkel kezdje?

Mi lehet abban a levélben? Talán nem a kórház hivatalos levele, hanem a tanszéké, mert F feljelentette az egyetemen, amiért többszöri figyelmeztetés ellenére sem szállt le A-ról. Az Etikai Bizottság elé került az ügy és felfüggesztik. Akkor nemcsak a doktoriját bukna. Egyszerű pszichológusként sem kapna állást sehol. De hát csak szóltak volna! Vagy nem. Több mint egy hete nem kap választ P-től az utoljára leadott fejezettel kapcsolatban. Úgy tűnik, a konzulensekre nem vonatkozik semmilyen szabály. Legalább annyit írhatna, hogy megkapta. A legtöbb professzor az egyetemen úgy bánik a hallgatókkal és a doktoranduszokkal, hogy minden megnyilvánulásuk után hozzátehetnék: „a klienseikkel sohase legyenek ilyenek!” Tükörneutron.

Lehet, hogy nincs minden veszve. Talán visszamehetne a kórházba. Követhetné F utasításait, de úgy érzi, mintha őt rúgták volna ki. Mondjuk, egy kicsit ki is rúgták. Egyébként is A esete érdekelte igazán, ráadásul rengeteg energiája van már benne. Sajnos, az intézeten kívül nem foglalkozhat vele. Hülye szabályok.

Vánszorog hazafelé. Időt akar nyerni, addig sem kell elolvasnia, hogy ki és mit közöl vele. Teret akar, hogy az anyja ne lihegjen a nyakába, mert biztosan ragaszkodik hozzá, hogy együtt olvassák el a levelet. Megint S-re gondol, hogy vele is ilyen kerülőutakon tartott hazafelé.

Korábban, ahányszor csak átment a Rákóczi út–Kiss József utca kereszteződésen, mindig elismételte magában, amit az anyja tanított neki: hogy hátrafelé is figyelni kell, mert aki a Rákóczi út felől kanyarodik, nem biztos, hogy látja őt. Eddig mindig eszébe jutott. Csakhogy eddig mindig egyenesen hazafelé tartott, most pedig azon jár az esze, merre kerülhetne még. Létezik, hogy ez az oka? Hogy azért ér oda az a szürke furgon pont abban a pillanatban, amikor ő az úttestre lép, mert most nem gondolt rá? Ennyire egyszerű és kiszámítható fordított szabályok mentén dől el egy ilyen fontos esemény?

bordák zúzódnak

Oldalról éri az ütés: a bal oldalán, medence tájon kapja az első csapást. Előbb az autó motorházára csapódik, majd a lökéstől két és fél méternyit repül. A levegőben nagyjából 95 foknyit pördül függőleges

tengelyen, és a járdaszegély mellett csapódik a földre. Elsőnek a feje éri a talajt. Nem a padkát, de így is nagy a zúzódás a koponya falilebenyhez közeli részén. A jobb váll kificamodik, a rotátor köpeny elszakad. A bordák zúzódnak, a csípőtaréj már az ütközés pillanatában letörött, a keresztcsont elrepedt. Az alsó végtagok is sérülnek, horzsolódnak.

Z sokkot kap, nem tud kiszállni az autóból, a szemtanúk hívnak mentőt. Később úgy emlékszik majd, hogy a nő arccal felé csapódott a szélvédőre, és a szemébe nézett, mielőtt lepattant a kocsiról. Hallani vélte a csontok reccsenését, amit újra és újra lejátszik az agya, hiába próbál másra gondolni. Soha többé nem eszik húst.

Poszttraumás stressz szindróma. H-t eszméletlen állapotban szállítják kórházba, az édesanyját két órával később a rendőrség értesíti a balesetről. Mivel a lánya „újabbán folyton azzal szórakozik, hogy elérhetetlenné válik”, idő közben úgy döntött, kibontja az egyetemről érkezett levelet.

Illene, hogy most meglepjük az olvasót, és a levél tartalmával valami nemvárt fordulatról meséljünk. Ahogy főszereplőnk is azért fantáziált a rosszról, mert remélte, de magának sem mondta ki, csak a hipotalamuszában mocorgott diszkrétan, hogy ha felkészül a rosszra, annál nagyobb öröm lesz, ha valami egészen más üzenetet kap. Mondjuk, azt írják a tanszékről, hogy az eddigi fantasztikus teljesítményére tekintettel máris megkínálják egy állással. Vagy hogy F nem feljelentette – épp ellenkezőleg: azt kéri, a következő hónapokat töltse H az intézetben, mert remélik, megfigyelései segítik a szakorvosokat.

Amikor a rendőrök becsöngetnek, az anya kezében lobogtatja a levelet, mint valami bűnjelet, hogy „Lám, ezek a kimaradások, meg fel nem vett telefonok is azért vannak, amiért ez a fegyelmi. Meg, hogy mi a fene történt vele, hogy épp most megy el az esze, miért épp most indul el a lejtőn, amikor mások gyereket szülnek, hát miért nem tud viselkedni, pedig mennyire bíztak benne, beengedték a klinikumba, ami nem kis dolog.”

A kórház felé rohanva az anya többször is megbocsájt a lányának, és elhatározza, nem beszél a levélről. Ki tudja, mi vár rá, Isten ments, hogy...

H a műtőben van. A vállműtét a körülményekhez képest jól sikerül. Tulajdonképpen szerencséje volt, sokkal rosszabb is lehetett volna a vége. Főleg a fejsérülés.

Amikor kinyitja a szemét, az anyja mellette ül, és mi mást tenne: sír.

– Elhoztad a levelet?

Ha L következetes, most letagadná, hogy kinyitotta a borítékot. Így is kezd hozzá, de belezavarodik, és bevallja, hogy megnézte, „de csak, amikor elmentek a rendőrök, mert arra gondoltam, hátha nem tűr halasztást...”

Ez most nem alkalmas pillanat, hogy összevesszenek.

nézi az utcát

H szépen gyógyul. Négy hét után hazaengedik, otthon lábadozik. Sokat nézi az utcát. A gyógytornász, aki a válltornában segít, a tizenkettedik héttől azt ajánlja, H kezdjen óvatosan szobabiciklizni. A biciklin ülve még jobban tudja kémlelni a ház előtt elhajtó vagy megálló autókat. Közben sokat gondolkozik, többek közt azon – de nem tudja felidézni –, miért jelentkezett pszichológiára.

Egy csütörtöki napon, az ötödik kilométernél, hetvenkét elégetett kalória után, még mindig nem tudja, de végre megvan, megsejti, mi tenné boldoggá. Ha teljesen felépül, biciklis pizzafutárnak jelentkezik.

kép | shutterstock.com

Bacsák Dániel

„ÖRÜLT BESZÉD, DE VAN BENNE RENDSZER”

ÁCS JÓZSEF ÖSSZEESKÜVÉSEK CÍMŰ KÖNYVÉHEZ

2021-01-22 | ESSZÉ

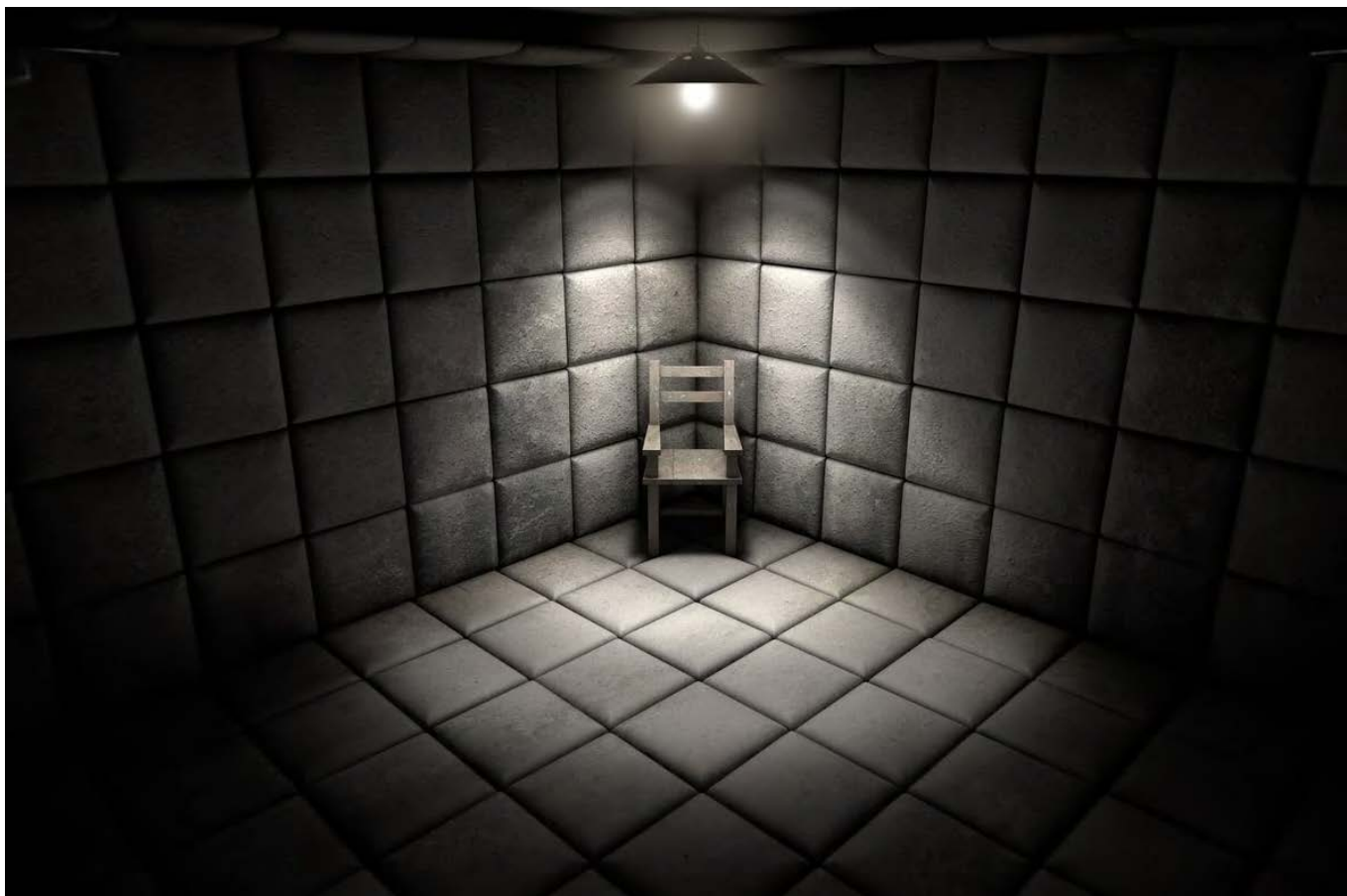

Valamikor a múlt század elején színészek látogatták meg a híres-hírhedt lipótmezei elmeagyógyintézetet. Edgar Allan Poe egyik darabjának premierjére készültek – a történet szerint egy érdeklődő újságíró az elmeszanatóriumban magukat orvosoknak kiadó betegek kíséretében körbe, majd amikor vihar tör ki, dühöngenek, végül megölik a szerencsétlen zszurnalisztát. Rémisztő viktoriánus történet, és hogy minél hitelesebb legyen az előadás, a színészek saját szemükkal is látni akarták a veszélyes őrülteket. Weissmann doktor kalauzolta őket végig, részletesen bemutatta az intézetet, mesélt a

betegekről és a kezelésekről – az elmondottakban és a látottakban nem sok ijesztőt találhattak a látogatók. Valamivel később csatlakozott hozzájuk Hollós doktor is. „Bevallom, hogy körülbelül abban a helyzetben voltak most, mint az a bizonyos újságíró Poe darabjában. Az orvos ugyanis, aki önöknek előadást tartott, nemcsak nem épelméjű, hanem még csak nem is orvos” – mondta a rá jellemző, legendásan fanyar humorral. A színészek azonban egyáltalán nem nevettek, hanem előbb megdöbbentek, majd felháborodtak: úgy vélték, Hollós doktor komoly veszélynek tette ki őket, hiszen semmi nem garantálta, hogy nem tör ki itt is egy végzetes vihar a mutatvány közben. A színdarab végül hatalmas sikert aratott a közönség és a kritikusok körében egyaránt. Éppen olyan bestiálisnak ábrázolták az elmebetegeket, mint ahogyan Poe lefestette őket. ^[1]

természetes ellenreakció

Az elmeosztályok elődjai, a börtönszerű tébolydák évszázadokon keresztül valóban hátborzongató körülmények között tartották fogva az elmebetegségben szenvedőket, sötét, nyirkos, koszos cellákban, gyakran láncra verve, testi-lelki bántalmazásoknak kitéve őket. Az abnormalitás múzeumaiként funkcionáltak, nemegyszer a szó legszorosabb értelmében, hiszen a művelt polgárság több városban is belépőjegyet váltva látogathatta ezeket a tébolydákat mintegy szórakozás céljából, egyszersmind újra és újra meggyőzve magát világa kikezdehetetlen normalitásáról. Azóta viszont, hogy a 18. század végén, a 19. század elején néhány felvilágosult, humanista orvos ráeszmélt, hogy a megkínzott és fogságban tartott ember erőszakos viselkedése nagyon is természetes ellenreakció, és nyugodt, humánus és szabadabb környezetben nem sokban különböznek másoktól, Európában sorra megszabadították láncaiktól a betegeket, az azilumok komor és embertelen világa egyre inkább csupán a fikciós rémtörténetekben köszön vissza. Ezekben viszont minduntalan, a könyvektől a filmekig, az esti híradásoktól a videójátékokig – nem meglepő, hogy még ma is félelemmel vegyes kíváncsiság tölti el a látogatókat a pszichiátrián egy-egy tanulmányi célú körbevezetés alkalmával.

Ezért is üdítő élmény olvasni Ács József *Összeesküvések* című darabját, melynek elmeosztálya nagyon is hétköznapi, konfliktushelyzetei fájóan ismerősek, betegei és dolgozói pedig a legkevésbé sem tűnnek *másoknak*. Elvégre hol végződik a sajátos, egyedi látásmód, és mikor mondhatjuk valakire, hogy a vélt „általánostól” már oly mértékben eltérő a viselkedése és a gondolkodása, hogy az diszfunkcionális, kóros vagy patológikus?

*„azt hiszi magáról hogy
mániás depresszióban szenved
és mi meg hagyjuk ebben a hitében”*

Kik a főhőseink? A magányos, elfáradt, negyvenéves férfi, A, akinek ugyan van hol laknia és dolgoznia, mégsem lel a kinti világban nyugalomra, mert úgy érzi, beteg az egész társadalom, amely önmagát bilincsbe verve, a folytonos manipulációba beletörődve túri sorsának további, elkerülhetetlen romlását. A munkáját és párkapcsolatát elveszítő B, aki véres forradalom útján szeretné megtorolni vélt vagy

valós személyes sérelmeit a hatalmasokon, kiknek személyazonosságát kétségbeesve keresi-kutatja, valamint a mindenben és mindenkiben konspirációt, összeesküvést, besúgókat, ügynököket sejtő, örökké gyanakvó C. A központilag előirányzott takarékosági és költségcsökkentési programot végrehajtó, szúklátó körű F főorvos és beosztottja, G, aki éppen csak elkezdte orvosi pályáját, máris kiégett. Az éjjel-nappal az osztályon robotoló N nővér, aki talán már el is felejtette, milyen a kinti világ, végül a minderre naivan rácsodálkozó, de legalább a betegek és a helyzetük iránt érdeklődést mutató pszichológus doktorjelölt, H. Mindannyian egy-egy betűi ugyanannak az ABC-nek – vagy ahogy A mondja:

*„valami bűzlik Dániában
de kiderül hogy csak halszag van
ahogy mindig is halszag volt
mert legtöbben a halból élnek
s csak kevesen a halban
miként Jónás”*

Ács József 2004-ben írta a drámát, de mi sem mutatja jobban időtállóságát, mint hogy ma aktuálisabb, mint valaha. A darabbéli és a mindenkori valóságos elmeosztály ugyanis nem a válogatott borzalmak panoptikuma, hanem társadalmunk görbe tükré. „Kabarétéma” – mondja G orvos páciense klasszikus téveseszméire, de egy jó kabaré az abszurditás köntösébe bújva fogalmaz meg kíméletlen társadalomkritikát. A téveseszme mint pszichotikus tünet mindig magában rejti a valóság magvát. Kérdés, van-e szemünk és fülünk, hogy észrevegyük ezt? Vagy egyáltalán vesszük-e a fáradságot, hogy megpróbáljuk megérteni a téveseszme származását vagy okát – ellentétben G doktorral?

Az előző századfordulón sokan azt képzelték, arisztokrata származásúak (származtatásos téveseszme), miközben nem nehéz belátni, milyen tényleges előnyök jártak az előkelő származással az akkori hierarchikus, statikus társadalmi szerkezetben. A 20. század második felében titkosügynökök követték minden mozdulatukat (üldöztetési téveseszme), egyúttal Európa ezen részén ténylegesen létrejött a besúgórendszer és a politikai pszichiátria intézménye. Az ezredfordulóra pedig sokan kezdték úgy érezni, az egész életünket behálózó mesterséges intelligencia vette át az uralmat felettük (gondolatelvonásos téveseszme), majd mindennapjaink meghatározó részévé váltak a közösségi platformok és az ezeket irányító számítógépes algoritmusok.

Napjaink nyilvánosságát talán minden eddiginél jobban átszövik a világméretű összeesküvésekről alkotott elméletek, a mély bizalmatlanság a politikusok, a vállalatok és egymás irányába, a tények gátlástalan megkérdőjelezése, a hazugságok igazságként való elfogad(tat)ása – ami tizenöt éve még egyéni patológiának látszott, az ma már kollektív téboly, az abszurd [2] normalitása.

*„nevezheted hipnózisnak de mondd azt hogy társadalom
beléd ivódik az úgynevezett közvélemény
az agyad döglött szivacs lesz
ami tocsog a közvéleményben”*

Mindeközben társadalmunk egyre közönyösebbé válik a kiszolgáltatott emberek sorsa iránt, némán tűri, de még inkább tevőlegesen segédkezik az elnyomásukhoz, legyen szó hajléktalanokról, pszichiátriai betegekről, bármilyen kisebbséghez tartozó csoportról – az *Összeesküvések* pedig erre is érzékenyen reflektál. Hogy a színdarab elmeosztálya munkaerő- és forráshiánnyal küzd, melyre a központból érkező automatikus válasz a takarékoság és a költségcsökkentés, emberek utcára tétele és a még maradék, hivatástudattal rendelkező dolgozó elküldése – ez jelenleg a mindennapok valósága, a megszokott ügymenet.

kényelmetlenség-érzet

Ács József *Összeesküvések* című műve első olvasatra kétségkívül szórakoztató, mindaddig, amíg nem ismerünk rá magunkra és arra a társadalomra, amelyben élünk – onnantól némi

kényelmetlenség-érzet is társulhat a derű mellé. De éppen ettől működik olyan jól, ne a szerzőt hibáztassuk, ha esetleg nem tetszik, amit a tükörben látunk. Mert igazat kell adnom N nővérnek: *„az elmeosztály nem való mindenkinek.”*

1. Hollós István: *Búcsúm a Sárga Háztól*. Budapest: Cserépfalvi Kiadó, 1990 [1927]. p. 19-21. ↑
2. A latin eredetű absurdus szóból ered, melynek jelentése balga. ↑

kép | shutterstock.com

Varga Zoltán Zsolt

A JELENTÉSE Z-NEK

ÁCS JÓZSEF ÖSSZEESKÜVÉSEK CÍMŰ KÖNYVÉHEZ

2021-01-27 | PRÓZA

Tisztelt Uram,

ha nem bánja, Z-nek nevezem, hogy el tudjam képzelni Önt. Magas, enyhén pocakos, erősen kopaszodó, szemüveges emberként látom magam előtt. Elnézését kérem, ha tévednék.

Tisztelt Z! B – akiről a későbbiekben még bővebben írok – ültette a bogarat a fülembe, hogy írjak Önnek jelentést arról, ami az elmúlt napokban az elmeógyógyintézetben történt. Miután hazaértem onnan, hirtelen belém hasított a felismerés, hogy ha már két oldalnak kell lennie, irányítóknak és irányítottaknak, én inkább az előbbiekhez tartoznék.

Szeretnék láthatatlanná válni, mint Önök, és a háttérből irányítani az embereket.

Felvételemet kérve küldöm ezt a jelentést, remélem, jó hasznát veszik.

Az intézetben két gyanús figurával találkoztam a betegek között, a már említett B-vel, valamint C-vel. Véleményem szerint rövid távon B, hosszabb távon C a veszélyesebb Önökre nézve. B neveket akar, a társaság tagjainak neveit, és attól tartok, ha valóban nevekre bukkan – legyenek azok akár ártatlanok nevei –, a cselekvés mezejére lép. Őrült, bármire képes. Azt hiszem, véres napoknak néznénk elébe. Mérnök, bombákat is tud gyártani. Az ő esetleges akciója azonban egyszeri, egyedi eset. C viszont olyan szuggesztív erővel terjeszti paranoid tévhiteit, hogy a későbbiekben akár az orvosokat is megfertőzi.

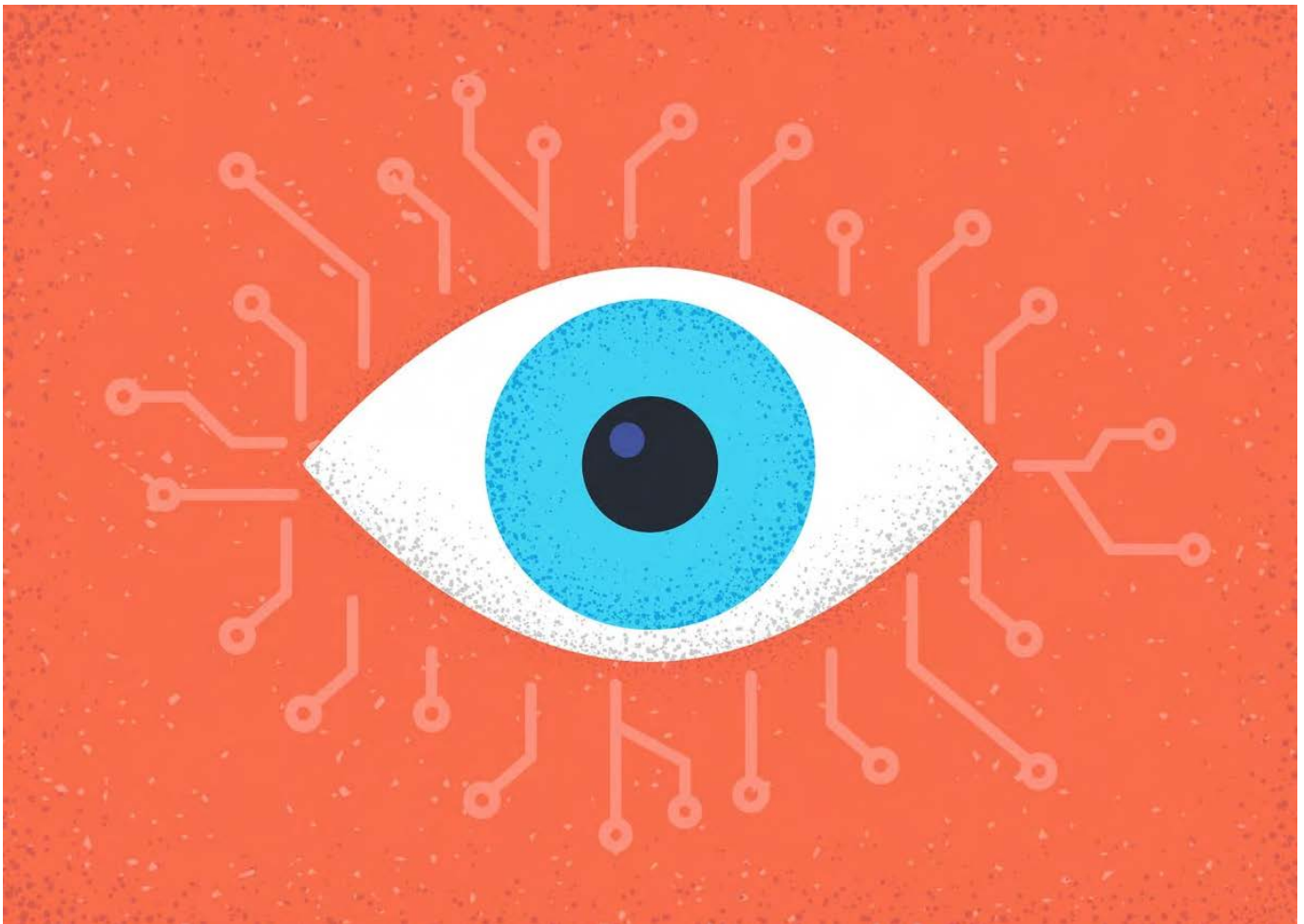
a kiiktatás több módozata

Mindkét beteg mielőbbi likvidálását javaslom. Nagy megtiszteltetés lenne számomra, ha ezzel a feladattal engem bíznanak meg. Bármikor újra

jelentkezhetek az intézetben, F doktor valamiért mindig befogad, pedig tudja, hogy tudom, hogy tudja... Meglehetősen sok kémfilmet láttam, tisztában vagyok a kiiktatás több módozatával. B-t nagyon könnyű lenne törbe csalni, és egy tompa tárggyal hátulról ártalmatlanná tenni, C-vel már nehezebb a helyzet, folyton a háta mögé néz. Szívem szerint megmérgezném, C azonban annyira gyanakvó, hogy semmit nem vesz a szájába, amiről nem teljesen biztos, hogy tiszta. Sohasem issza meg a brómos teát, amit N nővér hoz, és rendszeresen kicseréli az elé tett ételeket valamelyik bamba szomszédjával.

Az ő esetében a legcélravezetőbb, ha ráveszem, hogy megölje magát. Azt hiszem, képes lennék erre, C már így is rettentően feketén látja a világot, csak egy apró lökés hiányzik, hogy állandó menekülése a vélt ellenfelek elől az életből meneküléssé váljon.

Térjünk át az orvosi gárdára. F mindenekelőtt azért gyanús nekem, mert újra és újra befogad az intézetbe, noha tudja, hogy az általam felállított kórkép, hogy „mániás depressziós” vagyok, hamis. Mi a célja? Milyen erőket szolgál? Hiszen valódi örültek helyét foglalom el ezekben az amúgy is forráshiányos időkben, amikor sorra rúgják ki a személyzet tagjait.

F azonban eltörpül H-hoz képest, aki azt állítja magáról, hogy a disszertációját írja. Hiszi a piszi! Nyilvánvaló, hogy részletekbe menő felmérést készít, velem kezdte. Bizonyos vagyok benne, hogy végigmegy mindenkin. Hogy milyen szervezet nevében,

azt nem tudom, de ha visszamennék az intézetbe B-t és C-t kiiktatni, ennek kiderítésére is sort kerítenék.

irányelvek

Tisztelt Z! Fontos kérésem is van. Amennyiben tagjaik közé választanának, kérem, adjon számomra irányelveket. Milyen célok érdekében munkálkodnak? Könnyebben végezném feladataimat – például a likvidálást –, ha határozott cél lebegne a szemem előtt. Meggyőződésem, hogy az Önök céljai valójában magasztosak, csak egyelőre nem válogathatnak az eszközökben, hiszen oly nagyszámú sötét erő gyülekezik mindenütt, képesek a falak repedéseiből kiszivárogni, és az asztalon felejtett maradékokból táplálkozni.

Tisztelt Z! Még egyszer kérem, hogy fogadjanak be maguk közé, és bízzanak meg B, C és ha fény derül H üzelmeire, az ő kiiktatásával is.

Maradok őszinte híve: A

kép | shutterstock.com